

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

OLLINEN HANNELE

SOKRATEEN AJATUKSIA HYVÄÄN ELÄMÄÄN

Kasvatuspsykologian pro gradu -tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö

Kasvatustieteiden koulutus

2014

Kasvatustieteiden tiedekunta		Tekijä	
		Ollinen, Hannele	
Työn nimi			
SOKRATEEN AJATUKSIA HYVÄÄN ELÄMÄÄN			
Pääaine	Työn laji	Aika	Sivumäärä
Kasvatustieteiden tiedekunta	pro gradu -tutkielma	toukokuu 2014	52
Tiivistelmä			
<p>Työni aiheena ovat Sokrateen ajatukset. Sokrates on edelleen yksi lainatuimmista filosofeistamme maailmassa. Hän eli Antiikin Kreikassa vuosina 469–399 eaa. ja hänen kuuluisimpia tunnuslauseitaan olivat: ”Tunne itsesi” ja ”Hyve on tietoa”. Sokrates on monen nykyisen tieteenalan lähtökohta. Epäselvää edelleen kuitenkin on, että mistä asioista juuri Sokrates itse on keskustellut. Häneltä olevaa kirjoitettua materiaalia ei ole olemassa. Sokrateen oppilaat Platon ja Ksenofon ovat kirjoittaneet Sokrateesta ja hänen puheistaan dialogeissaan <i>Pidot</i> ja Sokrateen puolustuspuhe. He ovat tunteneet Sokrateen henkilökohtaisesti. Kumpikin heistä on kirjoittanut Sokrateesta samojen aiheiden kautta, mutta eri aikaan. Lähdin perehtymään tarkemmin ideaani, jonka ajatuksena oli löytää yhteneväisyyksiä Platonin ja Ksenofonin kirjoituksista. Yhteneväisyyksien avulla voitaisiin pitää todennäköisenä sitä, että juuri Sokrates olisi itse näistä asioista keskustellut. Systemaattisen analyysin avulla aloin jäsentämään aineistoani ja selvittämään tutkimusongelmaani: Mitä asioita Sokrates pitää hyveellisen elämän kannalta merkityksellisinä, tärkeinä?</p> <p>Tutkimukseni viitekehyksenä oli humanistinen psykologia, joka mahdollisesti laajan perspektiivin sisältäen sekä kasvatuksellisen että psykologisen maailman. Toteutin systemaattinen analyysin kasvatustieteellisen julkaisun Kari E. Nurmen, Kaisu Montosen ja Juhani Jussilan kirjoittaman artikkelin: <i>Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä -mukaisesti</i> (Nurmi, Montonen, Jussila, 1989). Tutkimuksessani Ksenofonin ja Platonin kirjoituksista löytyivät Sokrateen itsensä esiin tuomat samat merkityskokonaisuudet eli tutkiminen, materialistisen hyödyn kritiikki, typeryyden tunnistaminen, itsensä tunteminen, tasa-arvo ja rakkaus. Tämän tiedon nojalla voidaan ajatella, että Sokrates on todennäköisesti itse keskustellut näistä asioista.</p> <p>Peilasin Sokrateen ajatuksia nykypäivän kasvatukselliseen ja psykologiseen maailmaan ja havaitsin myös epäkohtia. Esimerkiksi Sokrateen esiin nostama tasa-arvo näkyy tämän hetkessä maassamme hyvin ristiriitaisesti. Kouluissamme tehdään tasa-arvosuunnitelmia, mutta Oikeusministeriön tiedotteen mukaan Suomi on tällä hetkellä naisille yksi Euroopan väkivaltaisimma maa.</p> <p>Työni on teoreettinen ja tarkoituksena on herättää keskustelua kasvatuksen ja psykologian suunnasta. Tutkimuksessani käännetään katseet Sokrateen tavoin menetelmällisyydestä sisältöihin. Yhteiskunnassamme olevaan ihmisten pahoinvointiin pitäisi voida vaikuttaa. Kasvatuksen ja psykologian saralla tämä tarkoittaa sitä, että voisimme kääntää katsemme Sokrateen tavoin sisäiseen maailmaan. Työni lopussa haastan lukijat Sokrateen tavoin ajattelemaan ja pohtimaan: oletko sinä koulussa, työssä tai läheistesi kanssa keskustellut tutkimisesta, rakkaudesta, tasa-arvosta, itsensä tuntemisesta, ihmisen typeryydestä ja materialistisuudesta?</p>			
Asiasanat humanistinen psykologia, kasvatustieteet, Ksenofon, Platon, psykologia, Sokrates, systemaattinen analyysi			

Sisällys

PROLOGI

1 JOHDANTO	1
2 SOKRATES ”TUNNE ITSESI”	3
3 TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMA	6
4 SYSTEMAATTINEN ANALYYSI KSENOFONEN JA PLATONIN DIALOGEISTA SOKRATEEN PUOLUSTUSPUHE JA PIDOT	10
4.1 ONGELMAN JA AINEISTON HAHOOTTAMISVAIHE	13
4.1.1 Tutkimusongelman jäsentäminen.....	13
4.1.2 Aineiston valinta	15
4.1.3 Aineistona Ksenofonin ja Platonin dialogit.....	16
4.1.4 Dialogien tulkinta.....	19
4.1.5 Hypoteesien täsmentäminen.....	21
4.2 VARSINAINEN ANALYYSIVAIHE	22
4.2.1 Käsitteiden löytäminen	22
4.2.2 Aineiston uudelleen järjestäminen ja alaongelmiin vastaaminen	25
4.3 ANALYYSITULOSTEN SELITTÄMIS- JA KÄYTTÖVAIHE	27
4.3.1 Sokrateen ajatuksiin vaikuttavia tekijöitä	27
4.3.2 Systemaattisen analyysin tulokset ja synteesi.....	28
5 TUTKIMUSONGELMAAN VASTAAMINEN	33
6 SOKRATEEN AJATUKSET JA NYKYPÄIVÄ	36

6.1 PEILAAMINEN NYKYPÄIVÄÄN.....	37
6.2 KESKUSTELEMINEN.....	40
7 ARVIOINTIA.....	43
8 LOPUKSI	47
EPILOGI	49
LÄHTEET	50

PROLOGI

Aluksi ajattelin, että teen lopputyöni draamakasvatuksesta. Olin ohjausharjoittelujaksolla Jyväskylän Yliopiston draamakasvatuksen opinnoissa. Eräs käyty dialogi muutti kaiken. Minä ja kaksi muuta henkilöä toimimme näyttelijöinä ja yksi nainen toimi käsiteltävän kohtauksemme ohjaajana. Esittämämme kohtauksen jälkeen ohjaajana toiminut nainen sanoi: *”Te näyttelette nyt ihan väärin, te ette nyt yhtään ymmärrä mitä mää ajattelen”*. Tämä lause jäi mieleeni ja oivalsin, että kaikessa ohjauksessa, opetuksessa, kasvatuksessa ja ihmisen elämässä yleensä on kyse ihmisten välisistä mielen sisäisistä maailmoista. Me emme voi todellakaan tietää mitä toinen ihminen ajattelee, ellei hän sitä jollakin tavalla meille kerro. Minua alkoi kiinnostaa, että mistä ihmisten välillä on kyse. Lähdin tarkastelemaan ihmisten välistä kommunikaatiota ja löysin kaksi yleisesti toistuvaa käsitettä eli vuorovaikutus ja dialogi.

Aluksi perehdyin käsitteeseen vuorovaikutus. Hämmästykseni oli suuri, kun en löytänyt Suomessa käytettävää käsiteanalyttistä informaatiota sanasta vuorovaikutus. Muissa maissa esimerkiksi Saksassa ja Iso-Britanniassa vuorovaikutuksen käsitettä on tarkasteltu tarkemmin, jonka kautta käsitteeseen voisi perehtyä syvemmin. Tässä työssä kuitenkin otetaan kantaa suomalaiseen tutkimukseen ja Suomessa esiintyviin käsitteisiin. Vuorovaikutus sanan määrittelyn puutteen vuoksi on mielenkiintoista, että monissa suomalaisissa tutkimuksissa, teoksissa, artikkeleissa ja oppaissa kehoitetaan ihmisiä hyvään vuorovaikutukseen. Esimerkiksi työterveyslaitoksen *Duunitalkoot* -internetsivuilla todetaan näin: *”Yksinkertaistettuna vuorovaikutus on sitä, että joku ilmaisee ajatuksensa sanoman muodossa. Toinen tai toiset vastaanottavat sen, tekevät oman tulkintansa sisällöstä ja reagoivat takaisin. Hyvä vuorovaikuttaja: (esim.) osaa muokata viestintäänsä toisen osapuolen ”kielelle”, on luonnollinen kehon kielettään - ei ristiriitaa sanalliseen viestintään, antaa toisillekin suunvuoron”* (Työterveyslaitos, 2013). Tässä esimerkissä vuorovaikutus nähdään ärsykkeinä ja reaktioina. Vuorovaikutus nähdään ikään kuin taitolajina, jossa ihminen voi harjoittaa taitojaan tullakseen hyväksi vuorovaikututtajaksi. Vuorovaikutus liittyy puheviestinnän alueeseen, kuten Helsingin Yliopiston Puhetieteiden internet -sivuilla todetaan: *”Puheviestinnän tarkastelun keskiössä on ihmisten välinen vuorovaikutus.”* (Puheviestinnän esittely, 2013). Vuorovaikutus näyttäisi kuuluvan humanistisen tiedekunnan piiriin, puheviestinnän koulutukseen. Terminsä mukaisesti

puheviestintä liittyy puhumiseen ja viestintään, ei niinkään sisältöön. Puheviestinnän tavoitteena on viestinnän asiantuntijuus *”Puheviestinnän tavoitteena on laaja-alaisten viestinnän asiantuntijoiden kouluttaminen erityisesti koulutus- ja konsultointitehtäviin.”* (Puheviestinnän esittely, 2013). Näyttäisi siltä, että mikäli vuorovaikutusta on jotenkin yritetty määritellä, se näyttäisi viittaavan tekniikkaan ja tapaan, mutta siinä ei puututa sisällöllisiin ominaisuuksiin. Tämän sisällön puuttumisen vuoksi jouduin hylkäämään vuorovaikutukseen perehtymisen, sillä se ei näytä liittyvän mielen sisäiseen maailmaan vaan pikemminkin ihmisten väliseen tekniikkaan. Näin ollen ryhdyin tutustumaan seuraavaan käsitteeseen eli dialogiin.

Dialogia on määritelty nykyisin monin eri tavoin. Kattavan kuvan dialogin määrittelyistä saa Jari Wihersaaren väitöstutkimuksesta: *”Kohtaaminen – opettajuuden ydin?”*. Wihersaari on koonnut hyvin tämänhetkisiä käsityksiä dialogista, joita on runsaasti: *”Dialogin käsitettä käytettäessä olisikin pohdittava, onko Sokrateen ajoista nykypäivään käytössä ollut dialogi käsite, jonka alle kaikki merkitykset voidaan laittaa, vai onko kyseessä pikemminkin sama termi, jota käytetään eri merkityksissä?”* (Wihersaari, 2010,173). Wihersaaren väitöstutkimuksesta käy ilmi dialogikäsitteen sekavuus ja sen moni merkityksellinen käyttö. Lukiessani väitöstutkimusta eteeni tuli lause: *” Dialogi soveltuu Heikkilän ja Heikkilän mukaan toimintamalliksi uuteen organisaatioiden oppimistilanteeseen. Dialogin käyttö ei ole vain ajankohtaista, vaan se on myös välttämätöntä. Muuten ei pystytä vastaamaan talous- ja työelämän alati lisääntyviin paineisiin ja haasteisiin.”* (Wihersaari 2010, 135). Aiemmista filosofian opinnoista tietäen Sokrates, dialogin isä, halveksi rahallista ja materialistista hyötyä. Sokrates halusi keskustelujen avulla ohjata ihmisiä kohti hyveellisempää elämää. Miten voidaan edes ajatella dialogin olevan välineen asemassa ja vielä siten, että se palvelisi talous- ja työelämää?

Näiden ajatusten myötä halusin alkaa selvittämään itse Sokrateen ajatuksia ja peilata niitä nykypäivään. Vuorovaikutus ja dialogi käsitteisiin perehtymisen myötä minulle avautui ajatus siitä, että ihmisten välillä tapahtuvassa kommunikaatiossa on sisällöistä. Edellä mainitut käsitteet eivät riitä siihen, että voitaisiin tarkastella ihmisen ajatusten sisältöjä. Tiedon välittäminen on tärkeää, mutta erityisen tärkeää mielestäni on tiedostaa mitä tietoa välittää. Nyky-yhteiskunnassamme ihmisten pahoinvointi lisääntyy. Sokratesta pidetään filosofina, joka on ottanut kantaa ihmisen hyvään elämään. Sokrateen ajattelun sisältöjen

esiin tuominen, voisi ohjata meitä tarkastelemaan oman ajatusmaailmamme sisältöjä. Voidaan olettaa, että se mitä yhtenä maailman viisaimpana miehenä pidetty ihminen on ajatellut ihmisen hyvästä elämästä, voisi olla relevanttia tänäkin päivänä. Tämän vuoksi haluan tietää, mitä Sokrates itse ajatteli?

1 JOHDANTO

”Huomiota herättää, että länsimaiden ensimmäinen yksilöllinen ja omintakeinen opettajapersoonallisuus samalla merkitsee lajinsa huippusaavutusta.” (Grue-Sørensen, 1961, 63–64). Näin K. Grue-Sørensen kuvaa Sokratesta *Kasvatuksen historia* -teoksessaan. Hän mainitsee alaviitteessä, että tässä mielessä vastine löytyy Kiinan suuresta opettajasta Konfutsesta, joka oli samalla kertaa ajallisesti ensimmäinen ja suurin. (Grue-Sørensen, 1961, 64). Sokrates eittämättä kuuluu siis filosofian ohella myös kasvatustieteeseen. Sokratesta on lainattu ja hänen sanojaan on käytetty hyvin monenlaisissa yhteyksissä. Epäselvää edelleen kuitenkin on, että mistä asioista Sokrates itse on keskustellut. Häneltä olevaa kirjoitettua materiaalia ei ole olemassa. Sokrateen oppilaat, Platon ja Ksenofon, ovat kirjoittaneet Sokrateesta ja hänen sanomisistaan dialogeissaan.

Lukiessani Sokratesta kertovaa kirjallisuutta törmäsin usein kahteen seikkaan: Sokratesta puhutaan menetelmällisesti ja Sokrateen ja Platonin ajattelemisen on yhdistynyt yhdeksi. Tästä huolimatta minulle alkoi selvästi piirtyä kuva Sokrateesta omana itsenään. Halusin lähteä selvittämään, mitä Sokrates on mahdollisesti itse ajatellut ja mitä sisältöjä käsitellyt. Löysin Platonin kirjoitusten rinnalle Kreikan ensimmäisen historian kirjoittajan Ksenofonin. Heidän kirjoittamistaan kirjoituksista löysin samanaiheiset tekstit eli molemmat ovat kirjoittaneet dialogit aiheista *Pidot ja Sokrateen puolustuspuhe*. Platon ja Ksenofon tunsivat henkilökohtaisesti ystävänsä ja opettajansa, Sokrateen. Kumpikin heistä on siis kirjoittanut Sokrateesta samojen aiheiden kautta, mutta eri aikaan. Ajattelin, että mikäli löydän yhteneväisyyksiä Platonin ja Ksenofonin kirjoituksista, voitaisiin pitää todennäköisenä, että Sokrates on itse näitä asioita ajatellut ja näistä asioista keskustellut.

Sokrateen usein käyttämä lause *”Tunne itsesi.”* antaa viitteen myös hänen psykologisesta merkittävydestään. Tämän tutkimuksen viitekehyksenä on humanistinen psykologia, joka mahdollistaa laajan perspektiivin. Lauri Rauhalan mukaan humanistisen psykologian ihmiskäsityksen mukaan ihminen nähdään ainutkertaisena, itseohjauksellisena ja alati muuttavana (Rauhala, 1990, 50). Humanistiseen psykologiaan voidaan lukea sekä psykologinen että kasvatuksellinen maailma. Tässä työssä näkyy myös läheinen suhde filosofiaan, sillä Sokrates lukeutuu maailman merkittävimpien filosofien joukkoon.

Sokratesta pidetään monen asian lähtökohtana ja häneen viitataan teksteissä usein. Tämän vuoksi olisi tärkeää tietää, mitä ajatuksia Sokrates on itse käsitellyt. Työni on teoreettinen työ, jossa systemaattisen analyysin avulla pyritään nostamaan esiin Sokrateen ajatuksia. Systemaattinen analyysi toteutetaan kasvatustieteellisen julkaisun Nurmen, Montosen ja Jussilan kirjoittaman artikkeli. *Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä* mukaisesti (Nurmi, Montonen, Jussila, 1989). Kiinnittämällä huomiota Sokrateen ajatusten ja keskustelujen sisältöön voimme saada peilipintaa, johon voidaan peilata nykyistä ajatteluamme, kasvatustamme ja psykologiaa.

Tässä työssä lukija voi olla rinnakkaiskoodaajana eli kanssatutkijana. Olen pyrkinyt asioiden kriittiseen tarkasteluun ja Sokrateen tavoin halunnut herättää kysymyksiä aika painokkaallakin kirjoitustyyllilläni. Toivon, että Sokrateen ajattelun peilaaminen nykypäivään herättää ajattelua ja keskustelua niin kasvatuksen kuin psykologiankin saralla. Sokratesta pidetään maailman ensimmäisenä filosofina, joka on kääntänyt katseen ihmisen sisäiseen, sielun (psykhen), maailmaan. Tämän työn tarkoituksena on siis antaa puheenvuoro Sokrateelle.

2 SOKRATES ”Tunne Itsesi”

”Vaatimuksena syventää ymmärrystään, haasteena etsiä edemmäksi: tämän ylvään ja ikuisen haasteen ylin symboli on Sokrates.” (Saarinen, 1994, 14). Esittelen Sokrateen elämän historian lyhyesti opettaja Yrjö Karilaksen tekemän historiikin pohjalta. Sokrates syntyi noin vuonna 469 eaa. Ateenassa. Hänen äitinsä tiedetään harjoittaneen kättilön ammattia, ja hänen isänsä oli kuvanveistäjä. Sokrateen nuoruudesta on säilynyt vain vähän tietoja, mutta jo varhain ilmeni, että Sokrates oli ajatteleva ja tiedonhaluinen. Seitsemännestä ikävuodesta lähtien hän kävi koulua ja opiskeli kaikkia tieteitä ja luki kreikkalaisten kirjailijoiden teoksia. Karilaksen mukaan rikas Kriton, josta myöhemmin tuli Sokrateen ystävä ja oppilas, lähetti lahjakkaan pojan ajan parhaiden opettajien huomaan. Sokrates ei kuitenkaan näiltäkään opettajilta löytänyt, mitä etsi, joten hän ryhtyi mietiskelemään ja keräämään aineistoa itse elämästä. Nuoruudessa Sokrates taisteli isänmaansa puolesta ja pelasti Ksenofonin ja Alkibiadeen hengen. (Karilas, 1931.)

Sokrates esiintyi varsinaisesti julkisuudessa vain kaksi kertaa. Ensimmäisellä kerralla hän oli oikeudenkäynnissä vastassaan kymmenen Ateenan sotapäällikköä, jotka eivät olleet pitäneet huolta hukkuvista. Toisen kerran hän uhmasi Ateenassa riehuvien kolmenkymmenen hirmuvaltiaan määräyksiä. Tällöin hän olisi kenties menettänyt henkensä, ellei hirmuvaltiaitten valta olisi ehtinyt kukistua. (Karilas, 1931.) Alkibiades puhuu Sokrateesta näin: *” Ei minua pelastanut kukaan muu kuin hän; hän ei näet tahtonut minua jättää, kun olin haavoittunut, vaan vei turvaan sekä aseeni että minut.”* *”Hän väistyi vasta sitten, kun koko väkemme oli lyöty hajalle, hän ja Lakhes.”* (Platon, Pidot, 138).

Sokrateella oli vaimo Ksantippan ja kolme poikaa. Noin neljäkymmenvuotiaana hän aloitti toimintansa Ateenassa, jossa hän eli elämänsä loppuun asti. Sokrates eli vaatimattomissa oloissa, unohti kotinsa, toimeentulonsa ja ammattinsa omistautuessaan elämäntehtävälleen. Sokrates ei opettanut rahan vuoksi, vaan hänen ajatuksenaan oli saada ihmiskunta tulemaan paremmaksi. Kesäkuumalla tai talvipakkasella Sokrates kulki ohueen pukuun pukeutuneena, avojaloin ja paljain päin. Aikaisin aamulla hän lähti julkisiin paikkoihin, esimerkiksi kylpylaitoksiin, toreille, käsityöläisten pajoihin ja katujen kulmiin. Sokrates

antautui keskusteluihin kaikkien kanssa ja mistä asiasta tahansa. Hän puhui sivistyneiden, sivistymättömien, kreikkalaisten ja muukalaisten kanssa muun muassa sodasta, taloudesta, avioliitosta, taiteesta, tietämisestä ja tietenkin hyveestä. Koko Ateena tunsu tuon rumannäköisen ja kummallisen viisaan Sokrateen. Ihmiset kerääntyivät hänen ympärilleen kuuntelemaan ja etenkin mielenkiinnolla odottamaan, miten Sokrateen aloittama keskustelu päättyi. Sokrates puhui yksinkertaisesti ja selkeästi kysellen, enemmän kuin opettaen. Sokrateen keskustelukumppani itse yleensä oivalsi asioiden uuden näkökulman. Etenkin nuoriso ihaili Sokratesta. (Karilas, 1931.)

Sokrateella oli paljon kannattajia kuin vastustajiaakin. Hänen oppinsa ei miellyttänyt ajattelemattomia, rikkaita ja kevytmielisiä kansalaisia. Antisthenes totesi: *”Hän ei kumartele niitä, joilla on eniten kultaa, vaan viettää aikansa niiden seurassa, jotka miellyttävät häntä.”* (Ksenofon, Pidot, 181). Sokrateen kanssa käydyt keskustelut paljastivat kierot elämäntavat ja peitetyjä vikoja. Nahkakauppias Anytos, runoilija Meletos ja puhuja Lykon nostivat oikeudessa kanteen Sokratesta vastaan. Aiheena olivat nuorison turmeleminen opeillaan sekä valtakunnan lakien rikkominen kieltämällä kansalliset jumalat ja tuomalla heidän sijalleen uusia. Hänet tuomittiin kuolemaan. Hän joi myrkkypikarin ja kuoli vuonna 399 eaa. (Karilas, 1931.)

Sokrates halusi kääntää ihmisten katseet oikeaan elämäntapaan. Sokrateen mukaan luonnontutkimus ei koskettanut ihmistä, ja näin ollen hän keskusteli etiikasta, tutki hyvää ja pahaa (Laertios 2002, 61). Demetrioksen mukaan Sokratesta välillä kohdeltiin huonosti: hänelle naurettiin, häntä pilkattiin ja joskus jopa lyötiin ja revittiin hiuksista voimallisten väittelyidensä aikana. Joku oli ihmetellyt, että kuinka Sokrates sietää tuollaista käytöstä. Sokrates oli vastannut: *”Haastaisinko minä oikeuteen aasin, jos sellainen minua potkaisisi?”* (Laertios 2002, 62.).

Sokrateen mukaan hyve (areté) on ihmisessä oleva hyvä, joka on tietoa siitä, mikä on hyvää (Thesleff, 1989, 58). Sokrateen mukaan ihmisen tietoisuus hyvästä johtaa hyveelliseen toimintaan. Esimerkiksi hyvä käsityöläinen käyttää tietoaan tehdäkseen hyviä käsitöitä (Thesleff, 1989, 58). Sokrateen mukaan hyvään (agathon) sisältyy tarkoituksenmukaisuus (Thesleff, 1989, 58). Sokrates etsi johdonmukaista elämänasennetta. Tämä merkitsi alati jatkuvaa pyrkimystä tietoisuuden lisäämistä yksilöstä itsestä, lähiympäristöstä ja oikeanlaisen toiminnan edellytyksistä. Sokrates haastoi kaikki,

sekä ystävänsä että vihollisensa itsetutkiskeluun Delfoin temppelin pääkirjoituksen mukaisesti ”Tunne itsesi”. Sokrates on luultavimmin ensimmäinen kreikkalainen, joka johdonmukaisesti puolusti eettistä normijärjestelmää, jossa korostettiin älyllisiä ja sielullisia ominaisuuksia. Sokrateelle kaikki ulkonaiset ominaisuudet olivat merkityksettömiä ”hyvän ihmisen ” kriteeriä ajatellen. Häntä voitiin pitää uudenlaisen demokratian ja ajattelevien ihmisten tasa-arvoisuuden puolestapuhujana. (Thesleff, 1989, 60 – 61.).

Sokrateesta puhuttaessa yleisellä tasolla huomio kiinnittyy hänen käymäänsä puhe- ja opetustekniikkaan. Grue-Sørensenkin toteaa Sokrateen merkityksen kasvatuksen historiassa pohjautuvan ennen kaikkea hänen käyttämäänsä majeuttiseen menetelmään, eli oppilaan kannustamiseen omaan ajatustoimintaan ja sen avulla pääsemään perille itsessään piilevistä taidoista. (Grue-Sørensen, 1961, 63.) Tämä sama asia ilmenee myös nykypäivän koulumaailmassa. Kirja *Sokrates koulussa* keskittyy itsenäiseen ja yhteisöllisen ajattelun edistämiseen koulussa (Tomperi, Juuso, 2008). Edelleenkin Sokratesta ajatellaan menetelmällisesti. On olemassa tietynlainen Sokrateen luoma toiminta- ja ajattelutapa, jolla pyritään mallintamaan Sokratesta. Platonista ja Sokrateesta puhutaan yleensä kuin yhteisestä toimijasta: ”*Sokrates ja Platon ajattelevat, että filosofisella tavalla tavoitella vastauksia näihin perimmäisiin kysymyksiin on merkitystä niitä koskevalle arkiajattelulle.*” (Kotkavirta, 2008, 223). Tähän todennäköisesti Platon halusi pyrkiäkin, sekoittaa ihailemansa henkilö ja itsensä ikuisiksi ajoiksi toisiinsa. Filosofian historia kirjassa Nordin toteaa, että sokraattisen ongelman ydin on siinä, että missä määrin Platon pistää omia ajatuksiaan Sokrateen suuhun ja mitä Sokrates itse todella puhui. (Nordin 1999, 49).

3 TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMA

Tämän hetkistä yhteiskuntaamme leimaa voimakkaasti teknis-taloudellinen ajattelutapa. Pyrimme ajattelemaan asioiden toimivuutta ja materialistista hyötyä. Kasvatustieteiden tohtori Matti Taneli kirjoittaa väitöskirjansa tiivistelmässä: *”Kasvatuksen ja kasvatuksen tutkimuksen vaarana on niiden liiallinen sitouttaminen tuotantoelämän jatkeeksi, minkä seurauksena on ihmisyyden toteuttamisen vaikeutuminen.”* (Taneli 2012). Omassa työssäni haluan nimenomaisesti johdattaa lukijaa ajattelemaan oman ihmisyytensä toteutumista ja kääntämään katset toimivuudesta sisältöön. Kasvatustiede ja psykologia ovat ihmistieteitä, joissa ihminen ja ihmisten väliset suhteet ovat pääroolissa. Onko nykypäivänä kuitenkin näin? American Psychological Association verkkosivuilla todetaan: *”Our strategic plan goals are to maximize the association's organizational effectiveness, expand psychology's role in advancing health and increase recognition of psychology as a science.”* (American Psychological Association, 2014). Amerikan psykologisen seuran strategisen suunnitelman painopisteet siis ovat: maksimoida yhdistyksen organisaation tehokkuus, laajentaa psykologian roolia edistettäessä terveyttä ja lisätä psykologian tunnettavuutta tieteenä.

Tunnetusti suomalainen tiedemaailma seuraa mitä Amerikassa tapahtuu ja usein pyritään ottamaan mallia Amerikassa tapahtuvista tutkimuksista. Oulun Yliopistossa kasvatopsykologian opintoihin kuuluu muun muassa organisaatiopsykologian kurssi, jonka yhtenä osaamistavoitteena on, että opiskelija tunnistaa johtajuuden ja organisaation keskeisiä elementtejä sekä osaa soveltaa niistä saatuja tietoja toimiessaan organisaation eri tehtävissä. Tällaisen kurssin olemassaolo kasvatopsykologian viitekehyksessä herättää oivallisesti kysymyksiä. Miksi kasvatopsykologin pitää osata tunnistaa johtajuuden ja organisaation elementtejä? Jos on kyse työhyvinvoinnista, voidaan kysyä kenen intressin mukaan: onko kyseessä ihmisen hyvinvoinnista vai hyvinvoivan työntekijän tuottavuudesta? Voiko psykologia tieteenä sitoutua taloustieteen tavoitteisiin? Näin pääsemme filosofisten kysymysten äärelle ja voimme pohtia esimerkiksi psykologian merkitystä ihmiselle. Tällaisia sisällöllisiä kysymyksiä ei voida pohtia esimerkiksi kokeellisessa psykologiassa, koska mitattavaa reaalista materiaalia ei ole. Positivistiseen

tiedeperinteeseen nojautuvissa psykologisissa suuntauksissa, kuten kognitiotiede, ei voida pohtia ajatusten sisältöjä. Tällöin ei voida myöskään pohtia näistä näkökulmista psykologian merkityksestä ihmiselle. Tarkoittaneeko tämä sitä, että meillä on vallitsevana suuntauksena maassamme sellainen psykologinen ajattelumalli, jossa ei ole ajatusten sisällöille sijaa?

Lauri Rauhala toteaa kirjassaan *Humanistinen psykologia*, että akateeminen psykologia on osoittautunut verrattain kyvyttömäksi tuomaan esiin ihmisen kannalta arvokkaita ja henkisen viljelyn kannalta olennaisia asioita (Rauhala, 1990, 26). Valitsin Rauhalan humanistisen psykologian näkökulman sen vuoksi, että hän nimenomaisesti on halunnut kääntää katset ihmisestä kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. Jukka Hankamäen artikkelissa todetaan, että Rauhala tunnetaan ihmisen eri eksistenssitasoja analysoivasta mallista: situationaalinen, kehollinen ja tajunnallinen taso. Rauhalan mukaan kaikki nämä tasot muodostavat ihmisen eksistenssin. (Hankamäki, 2006, 16).

Ihminen on ainutlaatuinen tutkimuskohde, jota mikään yksittäinen tiedekäsitys ei voi tyhjentävästi selittää. Psykologiassa on kyse ihmisen sisäisestä maailmasta. Ihmisen sisäisen maailman ollessa voimakkaasti subjektiivinen, tieteellisten vaatimusten saavuttaminen tutkimuksessa voi olla haastavaa. Nykyisin on jopa käynyt niin, että osa psykologeista haluaa niin itsekkäästi todistella psykologian tieteellisyyttä, että se on jopa psykologia tieteen kehityksen esteenä (vrt. Rauhala 1990, 26). Rauhalan mukaan psykologiassa, ihmistutkimuksessa yleensä on havahduttu näkemään filosofisen analyysin välttämättömyys (Rauhala, 1990, 26). Filosofian ja historian avulla voimme nähdä sen, että ihminen on vuosituhansien aikana aina tarvinnut ajattelemista ja ymmärrystä, mutta pärjänneet ihan hyvin ilman tarkkoja mittaustuloksia. Onko käynyt niin, että olemme unohtaneet ihmisen perusasiat? Menetelmällisyydestä sekä muodosta on tullutkin itsetarkoitus, vaikka ihmisen perusta on sisällössä kuten ajattelussa ja ymmärtämisessä. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa halutaan nimenomaisesti kääntää katset sisältöihin ja vaihtoehdoksi jää humanistisuus ja paluu psykologian alkulähteille Antiikkiin.

Tässä työssä psykologia nähdään sen alkuperäisessä merkityksessä. Psyk-, psyko- alkuliite tulee kreikan sanasta psykhe, jolla tarkoitetaan mieltä, sielua ja henkisyttä ja kreikan sana logos, jolla tarkoitetaan sanaa, ajatusta, puhetta, järkeä, mieltä, tietoa ja tiedettä (Turtia

2001, 796, 566). Alkuperäisesti psykologialla siis tarkoitetaan mieltä, sielua ja henkisyyttä, jota tarkastellaan logoksen keinoin. Nykyisessä psykologian käsitteen määrittelyssä on nähtävissä ulkokohtainen ajattelutapa eli sana psykologia määritellään ihmisten ja eläinten käyttäytymistä ja psyykkisiä toimintoja tutkivaksi tieteenksi (Turtia, 2001, 797). Psykologian keskiössä ovat siis käyttäytyminen ja toiminnot, joita voisi verrata tekniikkaan ja taloudellisuuteen. Alkuperäisesti psykologian kreikankielinen psykhe -sanalla tarkoitetaan siis ihmisen sisäistä maailmaa, jota tutkitaan ja tarkastellaan logoksen keinoin. Sokrates eli elämänsä tutkien ja tarkastellen omaa sekä muiden ihmisen sisäistä maailmaa. Nordin piirtää teoksessaan *Filosofian historia* kuvan, jonka mukaan Sokrates painotti sielua (psykhe) ihmisen tärkeimpänä osana ja näin ollen hän olisi ollut ensimmäinen ”subjektifilosofi” (Nordin 1999, 47, 48). Sokrates on tunnettu lauseestaan ”tunne itsesi”, joten Sokratesta voitaisiin pitää myös ensimmäisenä psykologina. Sokrates pyrki keskustelujen keinoin auttamaan ihmisiä ymmärtämään itsestään enemmän. Näin ollen Sokratesta voidaan pitää relevanttina henkilönä myös psykologisessa mielessä.

Sokrateen kehoitus itsensä tuntemiseen ja näin ollen ymmärryksen lisäämiseen itsestä ja maailmasta löytyvät myös humanistisesta psykologiasta puhuttaessa. Lauri Rauhalan mukaan tällöin puhutaan aidosta ihmistieteestä, *human science*. Tällä tarkoitetaan sitä, että eläinpsykologiaa ei sovelleta ihmiseen ja laboratorio menetelmänä hylätään. Joissakin tapauksissa kuten esimerkiksi muistin, tarkkaavaisuuden ja oppimisen piirteitä kartoitettaessa voidaan laboratoriokoetta yrittää soveltaa. Yleisesti ottaen koetilanteita pidetään liian pelkistettyinä. Ne eivät anna kuvaa ihmisen kokemisen tavasta eivätkä myöskään ulkoisesta toiminnasta, sillä ihmisen elämäntilanne ja olosuhteet ovat niin monimutkaisia asioita (Rauhala 1990, 49–50, 57).

Filosofisesti humanistinen psykologia on lähinnä eksistentiaalistista fenomenologiaa, jossa nimenomaisesti tarkastellaan ihmistä psyykkisenä olentona (Rauhala, 1990, 50). Humanistisen psykologian ihmiskäsityksen mukaan ihminen nähdään itseohjauksellisena, ainutkertaisena ja alati muuttavana. Eksistenssin filosofian vaikutus näkyy juuri siten, että ihmisen ajatellaan olevan ymmärrettävissä parhaiten hänen oman ainutkertaisen olemassaolon ehtojen näkökulmasta. Rauhalan mukaan muun muassa itsensä toteuttaminen, luovuus, rakkaus, arvot, merkityksen ongelma, yksilöllisyys ja psyykkis-henkinen hyvinvointi ovat olleet esillä humanistisen psykologian tutkimusohjelmissa.

Ihmisen ymmärtämiseen pyrittäessä humanistisessa psykologiassa on alusta pitäen painotettu holistisuutta. Holistisuudella ei tarkoiteta homogeenisuutta eli tasalaatuisuutta, vaan sitä, että ihminen nähdään jäsentyneenä kokonaisuutena (Rauhala 1990, 50–51.).

Humanistisessa psykologiassa tähdennetään ihmisen yksilöllisyyttä ja keskeisenä selvityskohteena on merkityksen ongelma (Rauhala 1990, 60). Tämä ”merkityksen ongelma” on filosofoiva nimitys ja se kattaa kaiken sen ongelmallisuuden mikä sisältyy inhimilliseen kokemukseen. Merkitys voidaan käsittää laajasti, jolloin merkityksellä tarkoitetaan kaikkea ihmisen mielellistä suhdetta maailmaan ja omaan itseensä. Ihmisen käyttämää kieltä ja kirjoitusta ajatellaan merkitysten esille tuojana. (Rauhala 1990, 51.) Esimerkiksi puheessa voi tulla esiin rakkaus, viha, onnellisuus eli näin ollen puheen tai kirjoituksen avulla välitämme mielen maailmaamme. Ihmisenä olemisen ihanuus ja kurjuus ilmenevät selvimmin juuri koetuissa merkityksissä eli merkityksen ongelma sisältää kaikkein tärkeimmät asiat ihmisen olemassaolosta (Rauhala 1990, 51). Koettujen merkityssuhteiden kokonaisuuden ja maailmankuvan pohjalta ihminen toimii ja sen avulla suuntaa ja ohjaa elämää. Humanistinen psykologia siis tutkii merkityssuhteiden syntyä, vääristymisiä ja sitä, miten niitä voidaan kehittää. (Rauhala 1990, 52). Tutkimusmenetelmänä on toinen ihminen tai ihminen itse ja tutkimuksella tavoitellaan sivistystietoa eikä hallintatietoa. Humanistisessa psykologisessa tutkimuksessa otetaan aina huomioon myös ihmisen makrokosmos eli ihmistä ympäröivä maailma ja painotetaan myös tutkijan omaa roolia tutkimuksessa. Tutkijan on analysoitava itseään alati muuttavana tutkimuksen tekijänä. (Rauhala 1990, 60.)

Tässä tutkimuksessa ajatellaan humanistisen psykologian tavoin, että ihminen itse on pääroolissa. Tämän pääroolin meille esittää Sokrates. Hän on ollut oikea ihminen ja historiallinen henkilö. Minun täytyy tutkimusta tehdessäni ottaa huomioon Sokrateen historiallinen tausta ja pyrkiä alati muokkaamaan omia ajatuksiani siten, että pystyn tuomaan esiin Sokrateen mielen maailmaa kunnioittaen hänen alkuperäisiä ajatuksiaan. Tämä on haastava tehtävä aloittelevalla tutkijalla.

4 SYSTEMAATTINEN ANALYYSI KSENOFONEN JA PLATONIN DIALOGEISTA SOKRATEEN PUOLUSTUSPUHE JA PIDOT

”Tyypillinen systemaattinen analyysi lähtee liikkeelle jonkun ajattelijan, tutkijan tai käytännön kasvattajan ajatusmaailmasta.” (Nurmi 1989, 159). Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt systemaattisen analyysin päälähteenä kasvatustieteellistä julkaisua Nurmen, Montosen ja Jussilan kirjoittamaa artikkelia 1989: *Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä* (Nurmi, Montonen, Jussila, 1989). Juhani Jussilan mukaan Systemaattisen analyysin avulla voidaan päästä askelta pidemmälle ja koettaa avartaa käsityksiämme siitä, mikä pintapuolisesti näyttää ilmeiseltä (Jussila 1989, 174). Nurmi toteaa, että systemaattinen analyysi ei ole minkään suuntauksen tai koulukunnan omaisuutta, vaan sitä käytetään sovelletusti monissa eri tutkimuksissa (Nurmi 1989, 157).

Tämä nimitys ”systemaattinen analyysi” viittaa kahteen eri tehtävään eli analyyttiseen ja synteettiseen tehtävään. Nurmi jatkaa, että analyyttisellä tehtävällä tarkoitetaan jo olemassa olevan ajatuslähtökohdan erittelyä esimerkiksi jonkun ajattelijan tai ajatussysteemin erittelyä (Nurmi 1989, 158). Tässä työssä tarkastelen jo olemassa olevaa ajatuslähtökohtaa eli Sokrateen ajattelua Platonin ja Ksenofonin kirjoitusten perusteella. Synteettisellä tehtävällä Nurmi tarkoittaa jonkin uuden kokonaisuuden luomista kuten ajatusrakennelman tai käsitteen luomista (Nurmi 1989, 158). Työn tekijänä huomioin tämän ja aineistoa käsitellessäni pyrin saamaan esiin sekä Sokrateen ajatuksia että kirjoittamaan ne nykyaikaiseen ymmärrettävään muotoon. Nurmi toteaa, että synteettisen ja analyyttisen tehtävän välillä on vastavuoroinen suhde, joka on kokoaikaista ja molemmin puolista (Nurmi 1989, 158). Työssäni pyrin nostamaan esiin Sokrateen esiin tuomia merkityksellisiä asioita ja samaan aikaan peilaamaan ajatuksia meidän aikaamme.

Nurmen mukaan systemaattinen analyysi on kvalitatiivista sisällön erittelyä, jossa kielellisen ilmaisun ajatusmaailmasta käsin tarkastellaan rajattua tekstiä (Nurmi, 1989, 160). Työssäni tarkastelen neljää dialogia, joista käsin pyrin hahmottamaan Sokrateen ajatusmaailmaa. Nurmi toteaa, että systemaattisessa analyysissä on tarkoitus tuoda esiin ajatusrakenteen kannalta olennaisia oivalluksia niin, että alkuperäistä ajatuskokonaisuutta voidaan selkeyttää ja mahdollisesti myös kehittää kokonaisuutta eteenpäin (Nurmi 1989,

160). Pyrin systemaattisen analyysin avulla saaman uuden ymmärryksen Sokrateen ajatuksista ja mahdollisesti tuomaan esiin uusia näkökulmia peilatessani saatuja tuloksia nykypäivään. Sokrates eli ennen ajanlaskumme alkua. Rajattu aineistollinen tekstini, Platonin ja Ksenofonin dialogit ovat yli 2300 vuotta vanhoja. Systemaattisessa analyysissä tekstin iällä ei ole merkitystä. Jussila toteaa, että tekstit voivat olla yhtä hyvin menneisyyteen kuin nykyisyyteenkin kuuluvia. ”*Analyysissa on kysymys samanlaisesta selkeyden tavoittelusta, joka oli tunnusomaista jo Platonille esim. Faidros-dialogissa, kun hän antaa Sokrateen ja Faidroksen tarkastella dialektisen yhdistämisen ja erottamisen menetelmää käsitteen muodostuksessa.*” (Jussila 1989, 170–171).

Sokrateen ajatuksia on käytetty paljon. Häntä on lainattu, häneen on viitattu ja hänestä on muodostettu omia näkökulmia. Usein on kuitenkin niin, että onkin viitattu jonkin tutkijan tai muun henkilön muodostamaan ajatukseen Sokrateesta. Näin ollen Sokrateen oma ”ääni” on ehkäpä pikkuhiljaa hälventynyt. Kuten Jari Wihersaaren väitöskirjassa alaluvussa *Sokrateen käsitys dialogista - dialogia vai dialektiikkaa?* ilmenee hyvin tämä monien mielipiteiden kirjo (Wihersaari 2011, 175–181). Sokrateesta puhuttaessa takerrutaan usein siihen, miten hän puhui vaikka olisi myös tärkeää käsitellä mitä hän puhui. Kirjallisuuden pohjalta voidaan havaita, että Sokrateesta puhutaan usein menetelmällisesti, Platonin ja Sokrateen ajattelu sekoitetaan keskenään ja Sokrateen on viitattu kolmannen lähteen kautta. Tämä näkyy muun muassa Wihersaaren väitöksessä. Hän ei ole käyttänyt lähteinään Platonin ja Ksenofonin lukua kirjoittaessaan eli hänkin on viitannut Sokratesta kirjoittaessaan kolmannen käden lähteisiin, esimerkiksi Gottlieb, Thesleff, Aristoteles (ks. Wihersaari 2011, 175–181). Tässä työssä haluan suunnata lukijoiden katseet sisältöön. Systemaattisen analyysin avulla pyrin nostamaan esiin Sokrateen oman ”äänen” ja lisäämään ymmärrystä Sokrateen ajattelusta.

Systemaattisessa analyysissä tutkimuksen kohteina ovat aineiston sisällölliset merkitykset, joita tulkitaan kokonaisuutena (Jussila 1989, 173). Työssäni tutkimuksen kohteena ovat Sokrateen esille tuomat merkityskokonaisuudet, joiden ajattelun olevan tärkeitä ihmisen elämän kannalta. Tarkoitukseni ei ole pelkästään kuvailla esille nousseita yksittäisiä asioita, vaan tuoda esiin nousseet merkityskokonaisuudet ja siten ilmentää Sokrateen omaa ajattelua. Jussila toteaaakin, että systemaattisessa analyysissä on kysymys yrityksestä ajatuksellisten kokonaisuuksien esille saamiseksi teoreettisesti orientoituneessa

katsannossa ja se ei tyydy pelkkään asioiden kuvailuun (Jussila 1989, 174). Aloittelevana tutkimuksen tekijänä korostan nimenomaisesti sanaa yritys, joka antaa jo lukijalle viestin tarkastella asioita kriittisesti.

Nurmi toteaa, että tutkittavan asian sisältö, merkitys ja asema kokonaisuuden osana ovat systemaattisen analyysiin selvitettävänä olevia asioita (Nurmi 1989, 158). Työni kokonaisajatuksena on siis selvittää Sokrateen ajatuksia eli mitä teemoja hän piti merkityksellisinä ihmisen elämän kannalta. Nurmen mukaan systemaattinen analyysi voidaan jakaa kolmeen pääosaan eli ongelman ja aineiston hahmottamisvaiheeseen, varsinaiseen analyysivaiheeseen ja analyysitulosten selittämis- ja käyttövaiheeseen (Nurmi 1989, 177). Nurmi on esittänyt systemaattisen analyysin toteuttamisen kaaviossaan analyysiin jakautumisesta kolmeen eri lohkoon, joiden rinnalla aineisto ja kirjallisuus käyvät vuoropuhelua. Tutkimukseni etenee tämän saman jäsennyksen mukaisesti. Ongelman ja aineiston hahmottamisvaiheessa jäsenän tutkimusongelmaani, perustelen aineiston valintaani ja kerron aineiston tulkinnasta ja viimeisessä kappaleessa täsmennän hypoteesejani. Käsittelen tutkimuksessani ongelman ja aineiston hahmottamisvaiheen alaluvuissa 4.1, 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3, 4.1.4 ja 4.1.5. Varsinaisessa analyysivaiheessa paneudun keskeisten käsitteiden löytämiseen, järjestän aineistoani uudelleen ja kiinnitän huomioni siihen, että aineiston alkuperäinen ajatus säilyy. Tutkimuksessani varsinainen analyysivaihe käsitellään alaluvuissa 4.2, 4.2.1 ja 4.2.2. Analyysitulosten selittämis- ja käyttövaiheessa tarkastelen aineistoon vaikuttavia asioita kuten Sokrateen huumorintajuun ja siihen että aineisto kytkeytyy tutkittavien asioiden asiayhteyksiin. Kokonaisrakenteen ja tutkittavan asian rinnastan systemaattisen analyysin tulososiossa. Vertailen aineistoa Antiikkiin pohjautuvaan kirjallisuuteen ja muodostan uuden ajatuksen Sokrateen ajattelusta. Tutkimuksessani analyysitulosten selittämis- ja käyttövaihe käsitellään alaluvuissa 4.3, 4.3.1 ja 4.3.2.

Työssäni edetään siis Nurmen systemaattisen analyysin jäsennyksen mukaisesti. Näin sen vuoksi, että lukijalla olisi helpompaa seurata tutkimuksen kulkua. Selkeä jäsennyks auttaa myös tutkimuksen tekijää pysymään tietyissä raameissa ja jäsentämään paremmin omaa tutkimustyötään. Koska kyseessä on teoreettinen työ, jossa subjektiivisuuden osuus on runsasta, täten on ehkä tarpeellista toimia tietynlaisten selkeiden sääntöjen mukaisesti. Tällä tavoin pyrin pitämään oman ajattelun loogisesti etenevänä ja tutkimuksellisenä.

4.1 Ongelman ja aineiston hahmottamisvaihe

Aloitan systemaattinen analyysini kirjallisuuteen perehtymällä. Sokrateesta on kirjoitettu paljon ja minun tutkijana on täytynyt löytää kaikkein relevanteimmat kirjoittajat suhteessa Sokrateehen. Useissa teoksissa esiin nousivat nimet: Aristofanes, Platon ja Ksenofon. Seuraavissa kappaleissa kerron aineistostani ja niiden kirjoittajista. Olen muodostanut tutkimuskysymyksen ja hypoteesit aineistoon perehtymisen kautta. Tässä työssä tutkimusongelman ja aineiston hahmottaminen etenevät toinen toistaan jäsentäen. Historiallisen kirjallisuuden käyttäminen auttaa minua kohdentamaan tutkimusongelmaa ja tarkastelemaan aineistona olevia dialogeja. Ongelman ja aineiston hahmottamisvaiheen päätän alalukuun Hypoteesien täsmentäminen. Hypoteesien käytön avulla pyrin tehostamaan työtäni ja suuntaamaan ajatukseni määrätietoiseen etsintään.

4.1.1 Tutkimusongelman jäsentäminen

Sokrateen omien ajatusten selvittäminen ei suinkaan ole mikään yksinkertainen tehtävä. Hänestä on kirjoitettu paljon ja usein kirjoittajan omat ajatukset Sokrateesta sekoittavat entisestään alkuperäistä ajatusta. Asiaa hankaloittaa huomattavasti se, ettei Sokrateen omia kirjoituksia ole olemassa. Itselläni aiempi käsitys Sokrateesta oli muodostunut vain Platonin kautta. Tutustuessani lisää aiheeseen löysin Ksenofonin kirjoitukset ja sain huomata, että Platon oli oivallisesti osannut sekoittaa faktan ja fiktion kirjoittaessaan Sokrateesta. Nurmen mukaan tutkimusongelman muotoilussa tutkijan tulee aina tarkastella omia ennakkokäsityksiä asiasta ja tutkimuksen tuloksena voi olla, että ne osoittautuvat virheellisiksi, joskin ne myös täsmentyvät (Nurmi 1989, 180). Oma ennakkokäsitykseni oli, että aineistosta voitaisiin löytää sellaisia merkityskokonaisuuksia, joita Sokrates itse pitää ihmisen elämän kannalta merkityksellisinä. Näiden havaintojen löytyminen on ollut kuitenkin sidonnainen omaan subjektiiviseen tarkasteluuni. Näin ollen ainoa mahdollinen vaihtoehto on ollut nojautua humanistiseen psykologiaan, joka antaa sen mahdollisuuden, että ihminen itse voi mielen sisäisessä maailmassa laajentaa ymmärrystään.

Kari E. Nurmen mukaan systemaattisessa analyysissä ongelma syntyy usein siten, että aiemmin itsestään selvänä pidettyä käsitystä lähdetään tarkentamaan (Nurmi 1989, 180). Työssäni on kyse nimenomaisesti tästä. Sokrateen ajattelua on siteerattu paljon. Hänen ja erityisesti Platonin ajatukset ovat kietoutuneet niin voimakkaasti yhteen, että on miltei

mahdotonta saada selville mikä on Sokrateen omaa ajattelua. Oman näkemykseni mukaan voitaisiin kuitenkin ajatella siten, että mikäli kaksi erillistä ihmistä on kirjoittanut tuntemastaan henkilöstä eri ajankohtana samoja asioita, näitä voitaisiin pitää suhteellisen totena. Platon ja Ksenofon ovat kirjoittaneet dialogeja henkilökohtaisesti tuntemastaan Sokrateesta. Molemmilta löytyvät samat aiheet eli dialogit aiheesta *Pidot* ja dialogit aiheesta *Sokrateen puolustuspuhe*. Mikäli löydän yhteneväisyyksiä heidän teksteistään, voin vastata seuraavaan tutkimuskysymykseen:

Mitä asioita Sokrates pitää hyveellisen elämän kannalta merkityksellisinä, tärkeinä?

Lähentyessäni tutkimusongelmaa minun täytyi palauttaa mieleen historiallinen tosiasia Sokrateen elämästä. Sokrates eli elämäänsä keskustellen eri ihmisten kanssa. Hänen päämääränään oli löytää ihmisessä oleva hyvä, joka on tietoa siitä mikä on hyvää (Thesleff, 1989, 58). Näin ollen oli perusteltua ajatella myös tutkimusongelman päämääräksi hyvään pyrkimisen. Tutkimusongelmaan saamaani vastausta tarkastelen humanistisen psykologian silmin ja peilaan saatua tietoa nykypäivään. Tutkimusongelmassa olevalla sanalla ”tärkeinä” halutaan korostaa sitä, että Sokrates on todennäköisesti pitänyt esiin tuomiaan asioita merkityksellisyyden lisäksi tärkeinä, koska hän liittää ne ihmisen hyveelliseen elämään. Jokainen lukija voi halutessaan verrata Sokrateen ajatuksia omiin ajatuksiinsa ja miettiä mitä asioita itse pitää tärkeinä ja merkityksellisinä hyvän elämän kannalta.

Tutkimuskysymyksen ollessa aika laaja, halusin jäsentää aineistoani ja helpottaa sekä omaa työskentelyäni että lukijan seuraamista kahdella alaongelmalla:

- A) Mitkä ovat Sokrateen esille tuomat keskeiset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta **Platonin** dialogien Sokrateen puolustuspuhe ja *Pidot* mukaan?
- B) Mitkä ovat Sokrateen esille tuomat keskeiset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta **Ksenofonin** Sokrateen puolustuspuhe ja *Pidot* mukaan?

Näihin alaongelmiin vastaamalla pyrin saamaan aineistostani esiin ihmisen elämän kannalta keskeisiä teemoja eli merkityskokonaisuuksia. Merkityskokonaisuudella tarkoitan eri merkitysten yhteistä teemaa. Sokrateen ajattelu on monisyistä, joten tässä työssä

tarkastelen Sokrateen itsensä esille tuomia ajattelun teemoja enkä pyri analysoimaan syvemmin Sokrateen ajattelua. Merkityskokonaisuuksilla tarkoitan Sokrateen ajatuksellisia teemoja, jotka koostuvat Sokrateen puheista tai sanoista. Merkityskokonaisuus käsitteen käyttämistä perustelen sillä, että se auttaa minua tutkijana keskittämään huomionsa vain tutkittavaan aiheeseen sekä toivottavasti auttaa myös lukijaa ymmärtämään paremmin Sokrateen ajattelun monitasaisuuden.

Systemaattisen analyysin tutkimuksen tehnyt Kirsi-Marja Saurén toteaa, että systemaattisessa analyysissä tutkimuskysymykset muodostuvat vasta aineistoon perehtymisen myötä (Saurén, 2011, 87). Tämänkin työn tutkimuskysymys ja hypoteesit muodostuivat aineistoon perehtymiseni kautta. Minulle oli erityisen haastavaa löytää oikeita termejä, joilla voisin kuvata Sokrateen ajattelua. Moni voisi ajatella, että sanaa merkityskokonaisuus ei voisi käyttää Sokrateesta puhuttaessa, koska hän ei ole sitä itse käyttänyt. Aineistoon perehtymiseni kautta ilmeni, että Sokrates keskusteli ihmisten kanssa niin laajoista ja monisyisistä asioista, kuten viisaudesta, kasvatuksesta ja itsestä, että minun, tutkijan ominaisuudessa, oli valittava sellainen käsite, joka voisi kattaa nämä laajat Sokrateen ajatukset. Siksi ongelmassani käytetään sanaa merkityskokonaisuus.

4.1.2 Aineiston valinta

Sokrates ei ole kirjoittanut mitään tai ainakaan Sokrateen kirjoittamaa ei ole historian saatossa löytynyt, joten jouduin tarkastelemaan hänen kanssaan eläneiden kirjoituksia. Etsiessäni tietoja Sokratesta esiin nousi kolme nimeä: Platon, Ksenofon ja Aristofanes. Svante Nordin toteaa, että Sokrateesta saadut tiedot perustuvat yksinomaan sekundaarisiin lähteisiin. Näihin lähteisiin lukeutuvat: Aristofaneen komedia *Pilvet*, Ksenofonin ja Platonin sokraattiset tekstit ja dialogit (Nordin 1999, 48).

Nurmi kirjoittaa, että systemaattisessa analyysissä tärkeimpänä rajausperusteena on aineiston merkittävyys tutkittavien asioiden kannalta (Nurmi 1989, 183). Tämän merkittävyyden arvioi tutkija itse ja siksi sen tulee nojautua selkeisiin perusteisiin (Nurmi 1989, 183). Työssäni perustelen Platonin ja Ksenofonin käyttämiä kirjoituksia siten, että he ovat eläneet Sokrateen läheisyydessä ja henkilökohtaisesti tunteneet hänet. Joten heidän kirjoituksensa ovat todennäköisesti ainoat jokseenkin luotettavat lähteet Sokrateesta koko maailmassa. Koska en osaa kreikkaa, jouduin tyytymään suomennoksiin ja näin ollen

minun täytyi ottaa huomioon myös suomentamisen vaikutukset lähdeaineistoon. Aristofaneen tekstin jätin tarkastelun ulkopuolelle, koska kyseessä oli näytelmän käsikirjoitusteksti. Aristofanes käsittelee komediassaan *Pilvet*, Sokratesta karikatyyrimaisesti. ”Suur’ hyttyssuolitiiteilijä on se mies! Hän viisaampi on filosofi Thalesta. Jo avaa, avaa ovi aatoshautomon, ja näytä mulle kiireen vilkkaa Sokrates.” (Aristofanes, 423 eaa, 13.). Aristofaneenkin kuvaamasta Sokratesta käy ilmi, että Sokratesta pidettiin viisaana ihmisenä, jota haluttiin tavata ja kuulla. Aristofaneen tekstin ollessa näytelmällisessä muodossa, halusin rajata tarkasteluni Platoniin ja Ksenofoniin, joiden tekstit ovat keskenään samantyyppisessä dialogimuodossa. Tällä rajauksella pyrin saamaan selkeyttä monisäikeiseen aineistooni.

Platon ja Ksenofon ovat kirjoittaneet Sokrateesta enemmänkin kuin käsittelemäni neljä dialogia. Etenkin Platon on antanut päähenkilölleen Sokrateen nimen useissa dialogeissaan muun muassa Kriton, Hippias, Protagoras ja Valtio. Rajasin aineistoni neljään dialogiin Platonin kirjoittamiin dialogeihin *Pidot ja Sokrateen puolustuspuhe* sekä Ksenofonin kirjoittamiin dialogeihin *Pidot ja Sokrateen puolustuspuhe*. Näin sen vuoksi, että ajattelen löytäväni paremmin Sokrateen omaa ajattelua, jos etsin yhteneväisyyksiä kahden eri henkilön, eri aikaan samasta aiheesta kirjoittamien kirjoitusten kautta.

4.1.3 Aineistona Ksenofonin ja Platonin dialogit

Ksenofon (noin 430 eaa.– 355 eaa.) oli Sokrateen oppilas, filosofi, sotilas ja yksi Kreikan tärkeimmistä kirjailijoista. Hän oli myös ensimmäisiä jotka kirjoittivat kirjalliseen muotoon Kreikan historiaa. Ksenofonin kirjoittamaa matkakuvausta sotilasmarsista, kirjaa *Anabasis*, on käytetty kreikan kielen alkeiskirjana länsimaisissa kouluissamme vuosisatojen ajan (Henrikson 2001, 158). Ksenofon on kirjoittanut Sokrateesta asialliseen ja proosalliseen sävyyn. Hänen antamansa kuva poikkeaa Platonin Sokrateesta, joka on runollinen ajattelija. Ksenofonia on arvosteltu filosofisen ajattelun puutteesta, mutta todennäköisesti hänen kirjoittamansa Sokrates vastaa paremmin sitä vaikutelmaa, jonka muutkin Sokrateen tunteneet ovat kokeneet. (Henrikson 2001, 145). Platonia kuitenkin pidetään sen Sokrates hahmon esille tuojana, joka on suuresti vaikuttanut jälkimaailmaan (Henrikson 2001, 145). Pentti Saarikoski toteaa johdannossaan, että Ksenofonin kirjoituksia on jätetty suomentamatta, koska Platonia on ihailtu ja Ksenofonia halveksittu saksalaisessa kulttuuripiirissä (Saarikoski 1960, 5). Voidaan siis todeta, että saadaksemme

kattavamman kuvan Sokrateesta ja hänen käymistään dialogeista, meidän on syytä perehtyä tarkasti sekä Platonin että Ksenofonin kirjoittamiin teksteihin.

Seuraavaksi kuvaan historiallista taustaa Ksenofonin kirjoittamaan dialogiin *Pidot*. Ksenofon on kirjoittanut kirjoituksensa ”*Pidot*” todennäköisesti Platonin kirjoittamien *Pitojen* jälkeen eli noin 385 eaa. jälkeen (Saarikoski 1960, 6). Ksenofonin esittämät pidot järjesti rikas Kallias Ateenan tärkeimpänä ja vanhimpana juhla-aikana, jota vietettiin kaupungin suojelejumalan Athenen kunniaksi (Saarikoski 1960, 250). Juhla päättyi pitoihin, joissa syötiin uhrieläinten lihaa (Saarikoski 1960, 251). Tällaiset pidot toimivat Ksenofonin kirjoittamien Pitojen näyttämönä. Ksenofonin kirjoittamassa tekstissä henkilöt ovat todellisia historiallisia henkilöitä. Ksenofon kuvaa Pidoissa hauskaa ja viihdyttävää iltaa, jossa syödään ja juodaan hyvin. Sokrates tuli paikalle kutsuttuna vieraana seurueensa kanssa. Isäntänä toimi Kallias, jonka seurassa olivat Kalliaksen rakastettu Autolykos isänsä Lykonin kanssa sekä Nikeratos. Sokrateen seurueessa olivat Kritobulos, Hermogenes, Antisthenes ja Kharmides. Paikalla oli myös esiintyjä ja ilveilijä Filippus.

Ksenofonin dialogi *Pidot* on kepeä kuvaus illasta, jolloin keskusteltiin muun muassa siitä mitä taitoa kukin piti itsellään arvokkaimpana ja miksi sekä eroksesta eli rakkaudesta. Sokrates kuvataan taidokkaana, älykkäänä ja viisaana humoristina, joka haluaa pitää hauskaa ilmapiiriä yllä ”...emme tule viinistä humalaan, vaan se houkuttelee meidät leikkisämmälle tuulelle” (Ksenofon, *Pidot*, 170). Hänen sanomisilleen usein purskahdetaan nauruun. ”Sokrates: ”*Kuule syrakuusalainen, minäkin oppisin mielelläni nuo liikkeet.*” ”*Mitä sinä niillä?*” ”*Tanssisin jumalan tähden!*” Kaikki purskahtivat nauruun.” (Ksenofon, *Pidot*, 168).

Platon (427–347 eaa.) syntyi Ateenassa ylhäiseen sukuun. Kerrotaan, että hänen isänsä olisi polveutunut Ateenan viimeisestä kuninkaasta Kodroksesta, vieläpä Poseidonista ja äiti oli samaa sukua viisaalle Solonille, Ateenan lainsäätäjälle. Platonia on kuvattu suvultaan ja olemukseltaan täysveriseksi ylimykseksi. Nuoruudessa hänen intohimonsa on matematiikan lisäksi kerrottu olevan runous. Todetaankin, että Platonin synnynnäinen lahjakkuus runouteen tuli vahvasti esille Platonin kirjoittamissa dialogeissa. Platon tapasi Sokrateen ollessaan noin 20 -vuotias ja joutui täysin nuorison ihaileman opettajan, Sokrateen, lumoihin. Sokrates vaikutti Platoniin suuresti. Platonin dialogeissa Sokrates on saanut pääroolin ja Sokrateen käsitteenmäärittely, etiikka ja persoona ovat jättäneet

pysyvät jäljet Platonin oppeihin. Sokrateen marttyyrikuolema teki Platoniin suuren vaikutuksen. Platonin kerrotaan poistuneen Ateenasta surun murtamana. Platon halusi nostaa Sokrateen opit kuolemattomiksi ja jatkaa taistelua henkisten arvojen puolesta. (Oksala 1953, 15–16.)

Platonilla ei ollut perhettä. Hän matkusteli paljon ja yhtenä suurena saavutuksena pidetään Platonin perustamaa omaa koulua, Akademiaa, Ateenan pohjoispuolelle. Koulusta tuli kuuluisa ja Platon sai suuren maineen. Hänen kuuluisin oppilas lienee ollut Aristoteles. Platon sai muun muassa kutsun tulla opettamaan Dionysoksen hoviin, Dionysoksen nuoremman pojan Dionin kutsumana. (Henrikson, 2001, 172). Dionista ja Platonista tuli pitkäaikaisia ystäviä ja ilmeisesti heidän välillään oli romanttis-ihanteellinen homoeroottinen suhde (Saarinen 1994,26). Dion avusti Platonia taloudellisesti esimerkiksi Akademia -koulun suhteen. Platon kuoli 80-vuotiaana ja hänet haudattiin Akademia puistoon. (Oksala, 1953, 18)

Platon kirjoitti dialogeja, joiden päähenkilönä oli Sokrates. Vielä tänäkin päivänä kiistellään siitä, missä määrin kirjoitettujen dialogien Sokrateen ajatukset ovat Sokrateen omia tai Platonin omia ajatuksia. Tutkijat ovat saavuttaneet jokseenkin yhteisymmärryksen dialogien suupiirteisen jaottelun suhteen ja Platonin dialogit on jaettu kolmeen kauteen. Ensimmäinen kausi koostuisi historiallisesta Sokrateesta, toinen kausi, jossa Platon käyttää Sokrateen hahmoa omana äänitorvena ja kolmantena kautena, jolloin Platon tuo esiin pelkästään omia ajatuksiaan (Henrikson 2001, 171).

Platon on kirjoittanut omassa *Pidot* -dialogissaan muun muassa rakkaudesta, Eroksesta kuten Ksenofonkin. Seuraavaksi esittelen esimerkin avulla Platonin nerokkaasti kutomaa dialogia faktoilla ja fiktioilla. Platon on kirjoittanut Diotima -nimisen papittaren kertovan Sokrateelle rakkaudesta. ”...mutta puheen Eroksesta, jonka kerran kuulin mantineialaiselta papittarelta Diotimalta, näissä ja monissa muissa asioissa viisaalta ihmiseltä – hän näet auttoi ateenalaisia näiden uhratessa ruton välttämiseksi, hankkimalla heille luvan säästyä taudista kymmeneksi vuodeksi, ja opetti minulle rakkauden asioita ” (Platon, *Pidot*, 110–111). Tietävästi Sokrates keskusteli elämänsä aikana eri ihmisten kanssa ja hänen tiedetään käyneen keskusteluja naisten kanssa. Platonin kirjoittamaa Diotimaa ei ilmeisesti ole lainkaan olemassa, vaan Platon on luonut Diotima hahmon Apasiasta, henkilöstä, joka on ollut Sokrateen rakkauden opas. ” (*diotima*) samalla hän on

ilmeisesti henkistynyt muunnos Aspasiasta, Perikleen ystävättärestä, jolta Sokrates tarinoiden mukaan väitti oppineensa rakkauden taidon” (Thesleff 1989, 156). Tämä esimerkki osoittaa hyvin Platonin nerokkuuden kirjoittajana. Hän on oivallisesti sekoittanut faktan ja fiktion. Todennäköisesti totta on siis se, että Sokrates on oppinut rakkaudesta naiselta, mutta kyseessä ei ole ollut Diotima ja rakkauden keskustelujen sisällöstä ei ole mitään varmuutta.

Platon ja Ksenofon ovat siis molemmat kirjoittaneet dialogeja Sokrateesta. Dialogien sisällöt vaihtelevat, mutta huomattavissa on myös samankaltaisuuksia. Edellä mainitsemani esimerkit *Pidot* dialogien rakkauskeskusteluista antavat viitteitä siitä, että Sokrates on todennäköisesti keskustellut rakkaudesta ihan oikeasti. Seuraavaksi tarkastelen dialogien sisältöjä ja pyrin tulkitsemaan tekstejä tarkemmin.

4.1.4 Dialogien tulkinta

Dialogien tulkinnassa minun on täytynyt ottaa huomioon monia asioita. Muun muassa dialogien alkuperä on eittämättä vaikuttanut niiden kieleen ja dialogeissa käytävien keskusteluiden miljööseen. Dialogit ovat yli 2300 vuotta vanhoja ja niiden alkuperä on Kreikassa. Dialogit ovat suomennettuja tekstejä ja tärkeimmät sisällöt nousevat esiin puheiden kuvaamisen avulla. Seuraavaksi kerron näistä teemoista tarkemmin.

Platonin ja Ksenofonin kirjoittamat dialogit ovat käännettyä kreikankieltä. Tällöin en voi ohittaa suomentajien roolia, jotka olennaisesti voivat vaikuttaa tekstin sisältöön. Dialogien moninaisuuden vuoksi suomentajat ovat todennäköisesti joutuneet tulkitsemaan oman näkemyksensä mukaisesti tekstejä. Pyrin huomioimaan tämän työssäni siten, että käytin esimerkiksi työssäni Platonin *Pitöjen* osalta vanhempaa suomennosta. Tämän vanhemman suomennoksen Platonin *pidoista* on tehnyt kasvatustieteilijä J. A. Hollo. Platonin Sokrateen Puolustuspuheen on suomentanut latinankielen professori Päiviö Oksala. Ksenofonin dialogit *Pidot* ja Puolustuspuheen on suomentanut kirjailija Pentti Saarikoski. Hän on myös suomentanut esimerkiksi Aristoteleen Runousopin. Sokrateen omat ajatukset ovat siis kulkeneet monien kirjoittajien kautta. Näin ollen en voinut edes olettaa löytyväni kovinkaan yksityiskohtaisia Sokrateen omia ajatuksia. Minun oli tyydyttävä etsimään suurpiirteisesti joitakin teemoja.

Systemaattisessa analyysissä tekstien tulkinnassa lähdetään liikkeelle siitä, että teksti käännetään tutkijan käyttämälle kielelle eli selvitetään tekstin kielellinen merkitys (Nurmi 1989, 185). Platonin ja Ksenofonin kirjoittamat dialogit on kirjoitettu vuoropuhelumuotoon. *”Jos olet tuota mieltä Sokrates”, sanoi Antisthenes, ”miksi et kasvata Ksanthippaa, vaikka sinulla hänessä on rasittavin vaimo mitä on ja luullakseni koskaan on ollut tai tulee olemaan?”* *”Koska olen huomannut”, Sokrates sanoi, ” että ne jotka aikovat ratsastajiksi, eivät ota kesyimpiä hevosia, vaan raisuimmat. He tuumivat, että jos he pystyvät hallitsemaan niitä, he tulevat helposti toimeen muidenkin kanssa. Minä joka tahdon seurustella ja tulla toimeen ihmisten kanssa, otin tuon naisen vaimokseni varmana siitä, että jos hänet kestäen, minulla ei tule olemaan vaikeuksia enää kenenkään kanssa.”* *Vastaus oli kaikkien mielestä täysosuma.”* (Ksenofon, Pidot, 166–167). Aineistonani olevista dialogeista minun tuli huomioda se, että Sokrateen vuorosanat eivät ole sanatarkasti totta. En voinut olettaa, että vaikka puhujana oli Sokrates, niin juuri näin hän olisi puhunut ja ajatellut. Dialogeissa kyse on pikemminkin ikään kuin näytelmällisestä tilanteesta, jossa roolihenkilöt keskustelevat asioista. Tällaisissa tilanteissa roolit saattavat olla keksittyjä, mutta aiheet joista puhutaan voivat olla hyvinkin todellisia ja totta. Minun täytyi keskittyä dialogien tarkastelussa enemmän kokonaisuuksiin kuin yksittäisiin sanoihin. Perusteltua siis oli, että alussa otin huomioon kaikkien dialogeissa osallistuvien puheet. Näin sain kootuksi aiheet, joiden avulla pystyin tarkentamaan analyysiani ja kiinnittämään huomioni Sokrateen itsensä ilmaisemiin puheisiin.

Lähdin hahmottamaan Sokrateen ja muiden henkilöiden puheita siten, että ne ovat keskusteluja, joiden avulla henkilöt tuovat esiin omia ajatuksiaan. Puhuminen ei synny ilman ajattelua ja ajattelussa on kyse merkityssuhteiden luomisesta. Timo Latomaa kirjoittaa: *”Merkitys, merkityssuhde, syntyy kokemusmaailmaamme, mieleemme merkityksenantotapahtumassa (ajattelussa, kokemusten, mielikuvien ja tunteiden muodostumisessa) meidän suhteemme johonkin objektiin ja sen tulosta voimme käsitellä mielessämme ja välittää muille erilaisten merkkien esim. sanojen ja symbolien avulla.”* (Latomaa, 2000, 46). Sokrateen käymät keskustelut tuovat esiin Sokrateelle merkityksellisiä asioita, joita hän välitti sanojen avulla. Humanistisessa psykologiassa ihmisen käyttämä kieli ja kirjoitus ajatellaan merkitysten esille tuojana. (Rauhala 1990, 51). Sokrateen kirjallisten tuotosten uupumisen vuoksi emme saa koskaan tietää varmasti Sokrateen omia merkityskokemuksia. Tässä työssä tyydyin siihen, että voin vain

suurpiirteisesti hahmotella niitä merkityskokonaisuuksia, joista Sokrates todennäköisesti oli keskustellut. Tutkimukseni kohteena olivat siis Sokrateen käymät keskustelut, joista Platon ja Ksenofon ovat kirjoittaneet.

Nurmi toteaa, että systemaattisessa analyysissä selvitetään maantieteellisten ja historiallisten viittausten suhde todellisuuteen (Nurmi 1989, 185). Työssäni historiallisuus ja maantieteellisyys ilmenivät lähinnä siten, että analyysissäni huomioin tekstin historiallisen todellisuuden. Sokrates (469–399 eaa.) on ollut oikea ihminen, elänyt elämänsä Ateenassa, osallistunut panateenalaisten juhliin elokuussa 421 eaa, joista *Pidot* -dialogi kertoo. Sokrates on pitänyt puolustuspuheensa kuolinvuotenaan Ateenassa vuonna 399 eaa., josta *Sokrateen puolustuspuhe* -dialogi kertoo (Saarikoski, 1960, 250–251, 257–258). Dialogit *Pidot* ja *Sokrateen puolustuspuhe* perustuvat siis historiallisiin tositahtumiin ja näin ollen päädyin oletukseen, että Platonin ja Ksenofonin kirjoittamista dialoogeista voidaan löytää Sokrateen ajattelua.

Nurmen mukaan systemaattisen analyysin tekstin tulkinnassa tutkitaan tekstissä esiintyvät vihjeet ja etenkin filosofinen teksti sisältää viittauksia aikaisempiin filosofisiin kirjoituksiin (Nurmi 1989, 185). Aineistoni teksti voidaan luokitella Platonin filosofiaan kuuluvaksi ja Ksenofonin historialliseksi kirjoitukseksi. Aineistoni ei sisällä suoranaisia suoria viittauksia muihin teksteihin, mutta Sokrateen yksin- ja vuoropuheluihin sisältyy eittämättä Antiikin ajan muiden filosofien ajattelua. Työssäni en tarkastellut näitä viittauksia muihin filosofisiin ajattelijoihin, vaan keskityin tarkastelemaan Sokrateen esille tuomia merkityskokonaisuuksia.

4.1.5 Hypoteesien täsmentäminen

Systemaattisen analyysin ensimmäisen pääosan eli ongelman ja aineistonhahmottamisvaiheen viimeinen kohta oli hypoteesien täsmentäminen. Tässä vaiheessa oli aiheellista tarkistaa tutkimuksen etenemisen oikea suunta. Jussila toteaa, että hypoteesien käyttö auttaa tutkijaa tehostamaan työtänsä ja suuntaa tutkijaa määrätietoiseen etsintään (Jussila 1989, 186). Jussilan mukaan hypoteeseiksi eivät kelpaa mitkä tahansa ennakkokäsitykset, vaan niiden on oltava perusteltuja (Jussila 1989, 189). Työssäni päähypoteesina oli, että Sokrateen ajattelua voidaan tuoda ilmi Platonin ja Ksenofonin kirjoitusten avulla. Toinen hypoteesini oli, että aineistosta löytyy Sokrateen esiin nostamia

moraalisia ja ihmisen hyvään elämään liittyviä merkityskokonaisuuksia. Tässä tutkimuksen vaiheessa ei ollut tullut esiin sellaista seikkaa, joka olisi kumonnut käsitykseni siitä, ettei Sokrateen omaa ajattelua voitaisi tuoda ilmi Platonin ja Ksenofonin tekstien avulla. Pikemminkin tarkempi perehtyminen kirjallisuuteen toi esiin entistä selvemmin Sokrateen oman roolin suurena ajattelijana ja kantaa ottavana hahmona ihmiseen hyvään elämään liittyen. Filosofian historia -teoksen kirjoittanut Svante Nordinin mukaan Sokrates siirsi filosofisen painopisteen luonnonfilosofiasta poliittisiin ja moraalisiin ongelmiin sekä Sokrateen ajatus sielusta ihmisen tärkeimpänä ja määräävimpänä osana oli radikaali siihen aikaan (Nordin 1999, 47). Hypoteesien säilyminen ja vahvistuminen kannusti minua tutkijana määrätietoisempaan työskentelyyn.

4.2 Varsinainen analyysivaihe

Seuraavaksi käsittelem varsinaista analyysivaihetta. Tässä systemaattisen analyysini vaiheessa käsitteet ovat suuressa roolissa. Kuvaan aineistoni analysoimista ja Platonin ja Ksenofonin dialogeista esiin nousseita merkityksellisiä teemoja ihmisen hyvän elämän kannalta. Tämän jälkeen kerron kuinka järjestän aineistoni uudelleen ja kohdennan näkökulmani tarkemmin Sokrateen ajatuksiin. Tämän analysointikerran jälkeen saan vastaukset kahteen alaongelmaani, joissa nousee esiin Sokrateen tuomat merkitykselliset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta.

4.2.1 Käsitteiden löytäminen

Systemaattisissa analyysissa käsitteet ovat avainasemassa. Kokonaisuus muodostuu käsitteiden kautta, jonka varaan analyysi rakentuu (Jussila, 1989, 190). Sokrateen ajattelu on filosofisesti painottunutta ja hänen käyttämänsä käsitteet ovat abstrakteja kuten viisaus. Näin ollen en voinut tarkastella vain yhtä tiettyä asiaa. Tarkastelussani huomasin, että Sokrateen esille tuomaan viisauteen kuuluivat esimerkiksi viisauden rakastaminen ja inhimillisen viisauden arvottomuus. Sokrates: ” *Kuitenkin todellisuudessa, kansalaiset, jumala näyttää olevan viisas ja ilmaisevan tällä oraakkelilauseella sitä, että inhimillinen viisaus on vähän tai ei minkään arvoinen, eikä näytä sanovan tätä Sokrateesta, vaan käyttäen minun nimeäni pitäen minua esimerkkinä, ikään kuin sanoisi, että se teistä, ihmiset, on viisain, joka Sokrateen tavoin oivaltaa, ettei ole totisesti minkään arvoinen viisauudessaan*” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 11–12). Systemaattisessa analyysissäni

en tarkastellut käsitteiden rakentumista vaan tavoitteenani oli löytää tietynlaiset pyramidin huiput Sokrateen ajattelusta. Tavoitteenani oli siis tuoda esiin merkityskokonaisuuksia, jotka rakentuivat hyvinkin erilaisista merkitysyksiköistä. Ikään kuin ilmensin Sokrateen esille tuomia pyramidin huippuja, jotka siten tarkemmassa tarkastelussa voivat laajentua.

Käsitteiden löytämisessä on tärkeää ottaa huomioon kaikkien tutkittavien ongelmien kannalta oleellisten asioiden mukana olo (Jussila 1989, 190). Tutkimusongelmani liittyi merkityskokonaisuuksiin, joten käsitteiden täytyi koostua merkitysten kokonaisuudesta. Tutkimusongelmani sisälsi Sokrateen ajatuksen tärkeistä merkityskokonaisuuksista ihmisen hyvän elämän kannalta, joten etsimieni käsitteiden täytyi sisältää myös tämä ajatus. Tällainen esille tullut merkityskokonaisuus olisi voinut olla vaikka esimerkiksi kasvatusta, joka koostuu monista eri asioista ja on ihmisen elämälle tärkeä. Jussilan mukaan teoria tarjoaa viitteitä käsitteiden valinnoille (Jussila 1989, 191). Koska aineistossani oli kyse ajatuksellisista kokonaisuuksista, minun täytyi luottaa siihen, että ydinkäsitteet ilmenisivät tekstin kautta. Kuten Jussila toteaa: *”Kun on kysymys järjestyksen etsiminen ajatuksellisesta kokonaisuudesta, johon liittyvää systematiikkaa ei tunneta, kohoavat keskeiset ydinkäsitteet yleensä tekstistä, joka on tutkimuksen kohteena.”* (Jussila 1989, 192). Käsitteiden löytämisen pohjasin tutkimusongelmaani. Aineiston lukemisen kautta pyrin nostamaan esiin tärkeimmät käsitteet.

Luin aineistoni useaan kertaan. Jouduin ensin hahmottamaan tekstejä ikään kuin kauemmasta perspektiivistä kuin mitä tutkimusongelmani edellytti. Aluksi luin aineistoni läpi ja seuraavalla lukemisen kerralla kirjoitin mielestäni tärkeimpiä Sokrateen vuorosanoja ja Sokratesta koskevia lauseita muistiin. Esimerkiksi näin: *” Sokrateen Puolustuspuhe, Ksenofon, (Pentti Saarikoski 1985,208) ”Minun itsetuntoni ei vähene sen takia, että minut tuomitaan epäoikeudenmukaisesti: sehän ei ole minun vaan tuomitsijoideni häpeä.”* Tämän jälkeen tulostin Platonin ja Ksenofonin dialogeista kootut muistiinpanot ja aloin eri värein hahmotella erilaisia merkityskokonaisuuksia. Tällöin sain kokonaisuudeksi seuraavat käsitteet: viisaus, totuus, hyve, rakkaus, kasvatusta ja itsensä tutkiminen. Dialogit koostuivat siis *Sokrateen puolustuspuheesta*, jossa Sokrates puhuu Ateenalaisille ja *Pidoista*, joissa keskustelemina henkilöinä ovat Sokrateen lisäksi hänen seuralaisensa. Näitä aiheita ilmeni molemmilla kirjoittajilla seuraavasti:

- **Hyve**

Platon on lähinnä määritellyt hyvettä ja Ksenofon liittänyt hyvettä oppimiseen.

- **Viisaus**

Sekä Platonin että Ksenofonin yhtäläinen tekijä viisaudessa on nainen.

- **Rakkaus**

Platon määrittelee rakkauden käsitettä yleensä ja Ksenofon rakkauteen kuuluvia ominaisuuksia tai osia.

- **Totuus**

Molempien teksteistä ilmenee selkeästi, että tulisi aina puhua totta.

Nämä kaikki edellä mainitut sekoittuvat kasvatukseen ja itsensä tutkimiseen.

- **Kasvatus**

Molemmilta löytyvät teemat: nuoriso, kasvattaja ei saa hyötyä materialistisesti kasvatuksesta, kasvattajan rooli, miten tulisi kasvattaa, nainen ei ole huonompi miestä, typerät eivät etsi viisautta ja kasvatus kuuluu kaikille; nuorille, vanhuksille, rikkaille, köyhille, kaupunkilaisille tai muukalaisille.

- **Itsensä tutkiminen**

Platonin ja Ksenofonin mielestä Sokrateen mukaan jokaisen tulisi tutkiskella itseään ja muita, keskustella, tarkastella elämää, hyvettä ja ongelmia päivittäin. Pitää miettiä, olla ymmällä, tutkia ja oppia, tarkastella esim. ruumiillisia haluja, oikeamielisyyttä, vapautta, viisautta. Itsetuntemus on tärkeää. Rakkaus nousi erittäin vahvasti esiin ja sitä pidetään elämän voimana. Rakkauteen kuuluu ystävyys, toisen kunnioittaminen ja toinen ensin periaate. Rikkaudelle, maineelle ja kuuluisuudelle ei anneta arvoa vaan sille joka on hyvä ja jonka seurassa viihtyy.

(Ksenofon, *Pidot*, 163–199, Ksenofon, *Sokrateen puolustuspuhe*, 203–210. Platon, *Pidot*, 71–142, Platon *Sokrateen puolustuspuhe*, 3–42.)

Nämä teemat nousivat selkeimmin esille dialogeista. Tässä vaiheessa en ollut vielä erottanut Sokrateen omaa puhetta muiden henkilöiden puheista. Edellä mainitut teemat ilmenevät dialogeista yleensä ottaen. Molempien kirjoittajien dialogeista löytyi ihmisen elämään liittyviä teemoja.

4.2.2 Aineiston uudelleen järjestäminen ja alaongelmiin vastaaminen

Analysoitava aineisto on luettava tarkoin ja tekstiä joudutaan yleensä lukemaan useita kertoja huolellisesti syventyen ja näkökulmia vaihdellen tarpeellisen ymmärryksen saavuttamiseksi (Montonen 1989, 193). Yllä mainitut merkityskokonaisuudet (hyve, viisaus, rakkaus, totuus, kasvatus, itsensä tutkiminen) saatuani luin aineistoni jälleen kerran. Montonen toteaa, että analysoitavasta aineistosta tulee etsiä niitä käsitteitä ja lauseita, joista ilmenee pääajatus tai siihen liittyviä sivuajatuksia (Montonen 1989, 192). Tällä kerralla kohdensin tekstin lukemisen tarkasti tutkimusongelman mukaiseksi. Poimin aineistostani lauseita, joista ilmeni pääajatus tai siihen liittyvä sivuajatus esimerkiksi *”Jos taas sanon, että ihmiselle on korkein hyvä saada keskustella joka päivä hyveestä.”* (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 36). Analyysissäni poimin lauseen koska, siinä on vastaavuutta tutkimusongelmaani eli Sokrateen mielestä ihmisen elämässä on merkityksellistä keskustella joka päivä hyveestä. Tässä toteutuu myös se, että Platon on kirjoittanut Sokrateen itsensä näin sanoneen. Montonen toteaa, että analysoijan tehtävänä on löytää niitä asioita, jotka kertovat tekstistä jotain oleellista ja rekonstruoida eli järjestää uudelleen (Montonen 1989, 192–193). Tämän analysointikerran jälkeen sain vastaukset alaongelmiini:

- A) Mitkä ovat Sokrateen esille tuomat keskeiset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta **Platonin** dialogien Sokrateen puolustuspuhe ja Pidot mukaan?
- B) Mitkä ovat Sokrateen esille tuomat keskeiset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta **Ksenofonin** Sokrateen puolustuspuhe ja Pidot mukaan?

Platonin mukaan Sokrateen esille tuomat merkitykselliset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta ovat: oikeudenmukaisuus, tutkiminen, ei rahallista hyötyä, tasa-arvoisuus, periksi antamattomuus, epäitsekkyyys, rakkaus, huolehtiminen, viisaus, totuus, hyve, onni, tiedon oikeellisuus, kunnioitus, ei saa tappaa, ei saa olla typerä, itsetuntemus, itsenä oleminen, ei saa olla arvostelukyvyytön. Aineistoesimerkki: *”Sokrates: ”Sillä eihän kukaan tiedä kuolemasta, vaikka se sattuisi olemaan ihmiselle mitä suurin onni, mutta sitä pelätään, ikään kuin tiedettäisiin, että se on suuri onnettomuus. Ja eiköhän tämä ole arvostelukyvyyttömyyttä, tuota moitteen ansaitsevaa arvostelukyvyyttömyyttä, että kuvittelee tietävänsä sellaista, mitä ei tiedä?”* (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 22.)

Ksenofonin teksteissä Sokrateen esille tuomat merkitykselliset merkityskokonaisuudet ihmisen elämän kannalta ovat: rakkaus, tasa-arvo, itsetuntemus, kasvatus, oikeudenmukaisuus, epätsekkyyys, tutkiminen, ei rahallista hyötyä, ei saa olla typerä, havainnoiminen, liikunnan (tanssin) harrastaminen, opettaminen. Aineistoesimerkki: *”Olen kyllä, sanoi Sokrates, mutta muutakin oli mielessäni, nimittäin hänen tanssiessaan mikään ruumiinosa ei ollut toimeettomana: kaula, kädet ja jalat liikkuivat, ja niin pitääkin tanssia, jos tahtoo ruumiinsa norjistuvan. Kuule syrakuusalainen, minäkin oppisin mielelläni nuo liikkeet.”* (Ksenofon, Pidot, 168). *”...minä tahdon harjoitella pysyäkseeni terveempänä, syödäkseni ja nukkuakseni paremmin...”* (Ksenofon, Pidot, 169)

Rakensin aineistoani uudelleen ja sain esiin molempien kirjoittajien dialogeista Sokrateen itsensä esittämiä teemoja. Kiinnitin huomioni systemaattisen analyysin kohtaan argumentaation erittely. Montosen mukaan analysoijan tehtävänä on löytää argumentit ja arvioida niiden pätevyyttä, mutta alkuperäistä ajatusta ei saa oikaista tai korjata (Montonen 1989, 195). Analyysissäni pyrin siihen, että Sokrateen ajatus pysyisi mahdollisimman alkuperäistä vastaavana.

Montonen toteaa, että tekstin kirjoittajalla on ollut tietty ajatusjärjestelmä, jonka mukaisesti hän on kirjoittanut (Montonen 1989, 1959). Olettavasti Platonilla ja Ksenofonella ovat olleet omat ajatusjärjestelmänsä tekstejä kirjoitettaessa. Tässä työssä en ole tarkemmin tarkastellut näitä ajatusjärjestelmiä. Merkityskokonaisuudet muodostin siten, että esimerkiksi eroksesta puhuttaessa puhutaan myös rakkaudesta. Huomasin, että esimerkiksi rakkauden käsite Platonilla on hyvin laaja. Muutoinkin sekä Ksenofonin, että Platonin teksteistä tuli ilmi rakkauden ehkäpä erilainen käsitys kuin meidän nyky-yhteiskunnassamme. *”Viisautta näet kuuluu kaikkein kauneimpaan, ja Eros on rakkautta kauniiseen, niin että Eroksen välttämättä täytyy olla viisauden rakastaja ja sellaisena viisaan ja tietämättömän välillä.”* (Platon, Pidot, 114). En siis korjannut alkuperäistä ajatusta, vaan säilytin sen kokonaisuudessaan sellaisena kuin se oli kirjoitettu.

4.3 Analyysitulosten selittämisen- ja käyttövaihe

Systemaattisessa analyysissäni tarkastelen kolmatta vaihetta. Tässä vaiheessa analyysini etenee systemaattisen analyysin tavoin loppuvaiheeseen, jossa päästään tuloksiin ja synteysiin. Aineistoni jäsenyykseen ovat vaikuttaneet asiat, Sokrateen huumori ja asiayhteyksien säilyttäminen. Tästä kerrotaan tarkemmin alaluvussa 4.3.1. Viimeisenä kerron alaluvussa 4.3.2 systemaattisen analyysin tulokset eli tuon esiin Sokrateen teemat, joista hän on todennäköisesti itse keskustellut. Tarkastelen saatuja tuloksia historian kirjallisuuden valossa.

4.3.1 Sokrateen ajatuksiin vaikuttavia tekijöitä

Systemaattisessa analyysissä tutkijan tulee kiinnittää huomiota myös ristiriitaisuuksiin ja havaittaviin tekstin ajatusrakennelmissa oleviin puutteisiin (Montonen 1989, 196). Työssäni pyrin ottamaan huomioon niin sanotun Sokraattisen ironian, jota ilmeni Platonin teksteissä. Wihersaari kirjoittaa: ”*Sokrates teeskentelee olevansa vastaväittäjän ystävä tai innokas oppilas ja vastaväittäjä joutuukin osalliseksi - ei sokraattisesta dialogista vaan sokrattisesta ironiasta. Platonia lukeva lukija huomaa näihin keskusteluihin perehdyttyään jo etukäteen nauttivansa niistä ansioista, joita Sokrates vastapuolelle nokkelasti asettelee.*” (Wihersaari 2011, 179). Sokrates oli erittäin huumorintajuinen mies. Hänen monissa sanomisissaan huumorin ja ironian raja on häilyvä. *Sokrates:” Herranen aika, Antisthenes, älä vain lyö minua; muuten kyllä suhtaudun ystävällisesti karkeaan luonteeseesi. Mutta sinun rakkautesi me salaamme, koska se ei kohdistu sieluun, vaan minun ulkoiseen kauneuteeni.*” (Ksenofon, Pidot, 192). Tämä esimerkki osoittaa hyvin sen, että dialogien tekstejä tulkittaessa täytyi ottaa huomioon Sokrateen leikillisuus. Yleisesti on tiedossa, että Sokratesta ei pidetty kauniina vaan pikemminkin rumana. Antisthenesin rakkaus ei siis voinut kohdistua Sokrateen ulkoiseen kauneuteen. Tällaisten ristiriitaisuuksien havaitsemista helpotti Sokrateen historiallisen elämän tunteminen. Analyysissäni kiinnitin huomioni ensisijaisesti Sokrateen sanoman sisältöön.

Jussilan mukaan systemaattisessa analyysissä tulee kiinnittää huomiota tutkittavien osien kytkeytyminen asiayhteyksiin. Hänen mukaansa helposti joudutaan harhateille, jos kiinnitetään huomio pelkästään irrallisiin sanoihin tai virkkeisiin. Ajatuksellinen kokonaisuus, joihin lausumat liittyvät, tulisi säilyttää koko ajan ja näin ollen tämä luo

pohjaa mielekkäille tulkinnoille. (Jussila 1989, 197.). Analysointia suorittaessani pidin ikään kuin yläkäsitteenä tutkimusongelmaani. Vaikka yksittäinen lause ei suoraan liittynyt tutkimusongelmaani kuten *”Juuri se typeryydessä onkin pahaa, että se katsoo olevansa kylliksi itselleen, vaikka se ei ole kaunista, ei hyvää eikä viisasta.”* (Platon, Pidot, 114). Niin kokonaisuuden kannalta tämä lause toi ilmi jotakin viisaudesta: typeryys ei ole viisautta. Lisäsin tämän lauseen viisauden merkityskokonaisuuteen ja tein sen johtopäätöksen, että Sokrates ei pidä typeryyttä tarpeellisena asiana. Aineistoa analysoidessani pyrin kiinnittämään huomiota siihen, että analyysissä kunnioitetaan tekstin alkuperäistä ajatusta, otetaan huomioon Sokrateen huumori ja asiayhteydet säilytetään.

4.3.2 Systemaattisen analyysin tulokset ja synteesi

Systemaattisessa analyysissäni päädyin seuraavaan tulokseen: Sokrateen omia ajatuksellisia teemoja todennäköisesti ovat olleet tutkiminen, itsensä tunteminen, typeryyden tunnistaminen, materialistisen hyödyn kritiikki, tasa-arvo ja rakkaus. Nämä teemat esiintyvät Sokrateella siten, että näitä ajatuksia harjoittamalla sekä itsensä että muiden kanssa antaa ihmiselle mahdollisuuden tavoitella viisautta ja hyveellisempää elämää. Huomioitavaa oli se, että Sokrateen ajattelussa nämä teemat eivät olleet sulkeutuneita merkityskokonaisuuksia, vaan ne olivat alati muotoutuvia ajatuksia, jotka aina antoivat uuden merkityksen keskustelijoilleen. Seuraavaksi kerron Sokrateen esiin nostamista teemoista tarkemmin.

Tutkiminen

Sokrateen mielestä tutkiminen kuuluu jokaisen ihmisen arkipäivään. Tutkiminen Sokrateelle ei tarkoita tutkimuksen tekemistä, vaan pikemminkin kyseessä on elämän ohjeellisesta asenteesta ja tavasta tarkastella maailmaa. *Sokrates:” Jos taas sanon, että ihmiselle on korkein hyvä saada keskustella joka päivä hyveestä ja muista ongelmista, mistä te kuulette minun keskustelevan ja tutkivan itseäni ja muita, ja taas elämä ilman tutkiskelua ei ole ihmiselle elämisen arvoista, niin vielä vähemmän uskotte väitteitani.”* (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 36). Sokrateen mielestä muiden tutkiminen johtaa kohti hyveellistä elämää. Sokratesta on usein lainattu aika suoraviivaisesti ja pyritty sanomaan, että hyveestä ja muista ongelmista keskusteleminen johtaa hyveeseen. Mielestäni Sokrates pikemminkin tarkoittaa kohti hyvettä kulkemista, pyrkimistä hyveeseen, välttämättä sitä

koskaan saavuttamatta. Sokrateen mielestä tutkiminen on prosessin omaista kaikkea koskettavaa. Ksenofon: *Sokrates: ”Älkääkään kuitenkaan sokeasti uskoko jumalaa tässä asiassa, vaan tutkikaa yksityiskohtaisesti sitä, mitä jumala sanoi.”* (Ksenofon, Sokrateen puolustuspuhe, 206). Sokrateen mielestä myös jumala (tai Antiikissa pikemminkin on kyse jumalista) oli tutkimisen kohde, jota saa ja pitää tutkia. Sokrateen mukaan kaikkea voi ja pitää tutkia ja tutkiminen on kaikkien ihmisten asia.

Materialistisen hyödyn kritiikki

Sokrates ei pitänyt materialistista hyötyä ihmiselle tärkeänä. Hänen mukaansa ihmisen tulisi huolehtia enemmän henkisistä arvoista. Sokrates suorastaan halveksui sofistien tapaa toimia eli saada puheen keinoin mahdollisimman paljon rahaa tai muuta ulkokultaista hyötyä. Sokrates: *”eikö sinua hävetä huolehtia rahasta, sitä mahdollisimman paljon saadaksesi, sekä maineesta ja kunniaista, välittämättä ja piittaamatta viisaudesta, totuudesta ja hengestäsi, jotta se kohoaisi mahdollisimman korkealle?”* (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 23). Sokrateen mielestä henkisyiden kautta ihminen voi saavuttaa hyveellistä elämää. Hänen mukaansa materialistisen hyödyn tavoittelu kahlitsee ihmisen johonkin tiettyyn. Ihminen ei ole tällöin vapaa. Koska Sokrates ei ottanut keneltäkään palkkioita, hän oli vapaa tekemään asioita haluamallaan tavalla. Sokrates: *”Kenen ihmisistä vapaamman, sillä minä en ota keneltäkään vastaan lahjaa tai palkkiota”* (Ksenofon, Sokrateen puolustuspuhe, 206).

Typeryyden tunnistaminen

Sokrateen mukaan typeryys on ihmiselle pahasta, se ei johda hyvään elämään. Typeryydellä Sokrates tarkoittaa voisiko sanoa staattista, itseriittoista ihmistä, joka ei halua keskustella, kehittyä tai ottaa neuvoja vastaan. Sokrates: *”Toisaalta eivät liioin typerät etsi viisautta eivätkä halua tulla viisaiksi. Juuri se typeryydessä onkin paha, että se katsoo olevansa kylliksi itselleen, vaikka se ei ole kaunista, ei hyvää eikä viisasta.”* (Platon, *Pidot*, 114). Sokrateen mielestä typeryys tuottaa pahoinvointia. Hänen mukaansa Anytkoksen pojasta tuli alkoholisti, joka vietti huonoa elämää isänsä typerän kohtelun ja antamansa surkean kasvatuksen vuoksi. Sokrates: *”Ja Anytos oli vielä kuoltuaan huonossa maineessa pojalle antamansa huonon kasvatuksen ja typeryyden takia.”* (Ksenofon, Sokrateen puolustuspuhe, 210)

Itsensä tunteminen

Sokrates piti itsensä tuntemista erittäin tärkeänä ja merkittävänä asiana. Sokrateen mukaan itsensä tunteminen samoin kuin tutkiminen ovat ihmisen arkipäivään kuuluvia asioita, joita tulisi joka päivä harjoittaa. Sokrates oli itse malliesimerkki tästä. Hän pyrki tarkastelemaan alati myös itseään. Sokrates: ”*Se on kai juuri inhimillistä viisautta. Sillä mahdan todella olla siihen malliin viisas.*” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 8). Sokrateen mukaan vahvan itsetunnon omaava tietää itsensä ja osaa olla ottamatta kaikkea itseensä. Sokrates: ”*Minun itsetuntoni ei vähene sen takia, että minut tuomitaan epäoikeudenmukaisesti. Sehän ei ole minun vaan tuomitsijoideni häpeä.*” (Ksenofon, Sokrateen puolustuspuhe, 208). Sokrates liittyy myös totuuden itseen. Hyvän itsetunnon omaava ihminen, joka on totuudellinen itselleen kestää myös muiden negaatioita ja pystyy luottamaan siihen, että totuus tulee ennen pitkää esiin. Sokrates: ”*Tässä saatte, Ateenan miehet, totuuden, puhun salaamatta ja peittelemättä teiltä pienintäkään piirtoa. Ja kuitenkin olen melko varma, että juuri sen tähden olen vihattu. Ja tämä on todistus siitä, että puhun totta ja että minuun kohdistuva parjailu ja sen syyt ovat sellaiset, kuin olen sanonut. Jos nyt tai vastaisuudessa tutkitte näitä asioita, havaitsette asianlaidan näin olevan.*” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 13).

Tasa-arvo

Sokrates kannattaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Hän keskusteli päivittäin eri henkilöiden kanssa säädystä, kansalaisuudesta, sukupuolesta tai iästä huolimatta. Sokrates: ”*Näin olen menettelevä sekä nuorempaa että vanhempaa kohtaan, kenet hyvänsä tapaan, samoin muukalaista että kaupunkilaista kohtaan.*” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 23). Vaikka Sokrates asuikin koko elämänsä Ateenassa, poistui vain muutamaan otteeseen sotaretkille, hän oli avoin keskustelemaan ulkomaalaisten kanssa. Sokrates: ”*Ja eikö teistä se, että monet hyveeseen pyrkivät maamieheni yhtä hyvin kuin monet ulkomaalaisetkin ovat ennen muita valinneet minut seurakseen.*” (Ksenofon, Sokrateen puolustuspuhe, 206). Sokrateen mukaan naiset eivät olleet miehiä huonompia ja toi avoimesti ajatuksensa esiin, Sokrates: ”*... mutta tämä tyttö osoittaa, ettei naisen luonto ole huonompi miehistä*” (Ksenofon, Pidot, 167). Sokrates halusi ottaa oppia naisilta kuten Diotimalta ja muilta naisilta. Sokrates: ”*Minusta näyttää nyt helpoimmalta käyttää samaa esitystapaa kuin tuo vieras nainen minulta kysellessään.*” (Platon, Pidot, 111).

Rakkaus

Sokrateelle rakkaus näyttäytyy suhteena johonkin. Se voi olla suhdetta ihmiseen tai asiaan. Olennaista kuitenkin on, että Sokrateen rakkaus on enemmän henkistä kuin fyysistä rakkautta. Sokrates: ” *Asiaa tutkiessa huomaa, että luonteeseen kohdistuvasta rakkaudesta ei ole mitään huonoja seurauksia, kuin sitä vastoin häpeämätön yhdessä olo on jo aiheuttanut monia ikävyyksiä. Osoitan nyt, ettei vapaan miehen sovi seurustella sellaisen kanssa, joka rakastaa ruumista enemmän kuin sielua.* ” (Ksenofon, Pidot, 194). Sokrateelle rakkaus on tutkimisen ja itsensä tuntemisen tavoin prosessia, kohti jotakin, johonkin pyrkimistä. Sokrates nojautuu Platonin tekstissä naiseen nimeltä Diotima, jonka ohjeistusta Sokrates haluaa rakkauteen liittyvissä asioissa. Sokrates kertoo Diotiman (naisfilosofi, papitar) kertovan: ” *Samoin on rakkauden laita. Kaikki hyvän ja onnellisuuden kaipuu on jokaiselle ennen muuta kaikkein suurinta ja vaativinta rakkautta; mutta niiden jotka pyrkivät siihen monin eri tavoin, joko hankkiakseen rahaa tai harjoittaakseen ruumistaan tai filosofian takia, ei sanota rakastavan eikä olevan rakastajia. Vain niistä, jotka pyrkivät innokkaasti sen johonkin tiettyyn puoleen käytetään kokonaisuuden nimiä: rakkaus, rakastaa, rakastaja. – Näytät olevan oikeassa, sanoin. (Sokrates Diotimalle)* ” (Platon, Pidot, 117). Sokrateelle rakkaus on henkinen alati käynnissä oleva prosessi.

Systemaattisen analyysini tuloksena on, että Sokrates pitää hyveellisen elämän kannalta tärkeinä ja merkityksellisinä tutkimista, rakkautta, tasa-arvoa ja itsensä tuntemista. Ilmi tuli myös, että Sokrateen mukaan ihminen ei saisi olla typerä eikä hänen tulisi tavoitella materialistista hyötyä. Tämän analyysin pohjalta totean, että näitä esille nousseita Sokrateen ajatuksia voidaan pitää tosina siinä mielessä, että Platonin ja Ksenofonin kirjoituksista löytyi yhteiset yhteneväisyydet. Tekstejä vertaamalla löysin Sokrateen ajattelusta myös erilaisuutta. Platonin ja Ksenofonin teksteissä esille tulleet erilliset Sokrateen ajatukset esimerkiksi Platonin mukaan tiedon oikeellisuus, periksi antamattomuus tai huolehtiminen ja Ksenofonin mukaan havainnoiminen ja opettaminen olivat asioita, joita en voi pois sulkea Sokrateen ajattelusta. En siis voi sanoa, että Sokrates itse ei olisi keskustellut näistä ajatuksista. Esille tulleiden analyysitulosten valossa voin sanoa, että todennäköisemmin Sokrates on ajatellut ja keskustellut ihmisten kanssa rakkaudesta, tasa-arvosta, typeryydestä, itsensä tuntemisesta, tutkimisesta ja materialistisen hyödyn negatiivisuudesta. Platonin ja Ksenofonin esille tuomiin muihin teemoihin on

todennäköisemmin sekoittunut enemmän heidän omaa ajatteluaan kuin analyysituloksissa saatuihin teemoihin.

Analyysin tuloksia tarkastellessani Antiikkiin pohjautuvan kirjallisuuden valossa sain vahvistusta siihen, että Sokrates on todella itse ajatellut näitä asioita. Sokratesta kertovat historiankirjoitukset kertovat Sokrateen itse pohtineen ja pyytäneen muita pohtimaan itseään, noudattamaan Delfoin temppelissä olevaa kirjoitettua vaatimusta: ”*Tunne Itsesi*”. ”*Our first duty, therefore, is obey the Delphic command; ”Know thyself”, for once we know ourselves, we may learn how to care for ourselves, but otherwise we never shall*” (Guthrie, 1979, 471). Sokrates halveksi materialistista hyötyä ja hänen kerrotaankin toistelleen säkeitä tavarantaljoutta katsellessaan: ”*Hopeisia helyjä ja hienoa purppuraa tarvitaan teatterilavalla, elämässä ei.*” (Laertios 2002, 63). Sokratesta kadettiin hänen viisautensa vuoksi. Hänen kerrotaan myös osoittaneen, että itsestään suuria luulevat ovat pelkkiä typeryyksiä. Tästä kaikesta mielensä pahoitti Anytos, joka sai lopuksi Meletoksen nostamaan syytteen Sokratesta vastaan jumalanpilkasta ja nuorison turmelemisesta. (Laertios 2002, 67). Sokrates oli Antiikin säätyjärjestelmästä huolimatta harvinaisen tasa-arvoinen ihminen. Thesleff kirjoittaa Sokrateen tavanneen mielellään erilaisia ihmisiä ja tämä on osaltaan vaikeuttanut Sokratesta koskevan perimätiedon hankkimista. Myös Sokrateen keskusteleminen tavallisten ihmisten kanssa on ollut Platonille paljon vieraampaa. (Thesleff 1989, 57–58). Löysin Antiikin historiaan viittaavista teoksista vahvistusta siihen, että löytämäni Sokrateen merkityskokonaisuudet ovat todennäköisesti totta.

5 TUTKIMUSONGELMAAN VASTAAMINEN

Tässä luvussa vastaan tutkimusongelmaan. Platonin ja Ksenofonin dialogeista olen löytänyt Sokrateen itsensä esittämät yhteneväiset keskusteluteemat. Olen saavuttanut kokonaisnäkemysten aineistosta ja nyt tarkastelen näkemystä hypoteesien valossa ja pääsen vastaamaan tutkimuskysymykseen. Tutkimuksen päähypoteesina oli, että Sokrateen ajattelua voidaan tuoda ilmi Platonin ja Ksenofonin kirjoitusten samankaltaisten merkityskokonaisuuksien avulla. Hypoteesini toteutui, siten että Platonin ja Ksenofonin teksteistä löytyi yhteneväisiä merkityskokonaisuuksia, joista oli kirjoitettu Sokrates – nimisen henkilön keskustelevan. Aineistosta löytyi Sokrateen ajattelun teemoja, mutta itse ajattelemisen rakenteeseen en kiinnittänyt huomiota. Toinen hypoteesini oli, että aineistosta löytyisi moraalisia ja ihmisen hyvään elämään liittyviä merkityskokonaisuuksia. Aineistosta löytyi moraalisia merkityskokonaisuuksia kuten oikeudenmukaisuus. Sokrates: ”*Sillä tuomari ei istu tehtävässään siksi, että hän jakaisi oikeutta suosion perusteella, vaan langettaakseen oikeudenmukaisia tuomioita. Hän on vannonut valansa, ei tehdäkseen mieliksi, kenelle hyväksi näkee, vaan tuomitakseen lakien mukaan.*” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 31). Hyvään elämään liittyviä merkityskokonaisuuksia löytyi sekä Sokrateen itsensä suhteen ja Sokrateen ohjeita muille, Sokrates: ”*...menin tälle tielle ja ryhdyin taivuttamaan teistä kutakin siihen, ettei huolehtisi mistään omien etujensa piirissä, ennen kuin huolehtii itsestään.*” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe 34). Aineistosta löytyvä moraalii ja ihmisen hyvään elämään liittyvä materiaali tukee tutkimusongelmaa siten, että voidaan ajatella Sokrateen pohtineen paljonkin ihmisen elämään liittyviä tekijöitä.

Tässä työssä tutkimuksen tulokset kertovat ajatuksista eli sisällöstä. Jo muinoin Aristoteles on erottanut sisällön ja muodon toisistaan. Aristotelesta pidetään tieteiden isänä ja hänen saavutuksensa tieteelle ovat vertaansa vailla (Nordin 1999, 79). Hän on esittänyt muodon ja materian teorian ja pitänyt itse muotoa materiaa korkeampana (Nordin 1999, 86). Tämä Aristoteleen suosima järjestys edelleen vaikuttaa tieteen tekemiseen ja muotoa pidetään hyvässä arvossa. Tämä näkyy Sokratesta koskevissakin kirjoituksissa siten, että usein viitataan hänen puhetapaansa ja tekniikkaan, eikä niinkään sisältöön. ”*Sokrateen opetukset etenevät kysymysten ja vastausten jatkumoina.*” (Venkula 2011, 20). Tämän tutkimuksen tuloksia tulee ensisijaisesti tarkastella sisällön kautta. Seuraavaksi vastaan

tutkimusongelmaani: **Mitä asioita Sokrates pitää hyveellisen elämän kannalta merkityksellisinä, tärkeinä?**

Tutkimuksessani Ksenofonin ja Platonin kirjoituksista löytyivät nämä samat Sokrateen merkityskokonaisuudet: **tutkiminen, itsensä tunteminen, typeryyden tunnistaminen, materialistisen hyödyn kritiikki, tasa-arvo ja rakkaus.** Systemaattisesta analyysistä saadun tiedon nojalla voimme siis ajatella, että Sokrates on todennäköisesti itse keskustellut näistä asioista. Sokrates ja Platon ovat kirjallisuudessa käytännöllisesti katsoen yhdistyneet yhdeksi. Kuten jo aiemmin totesin, Platon on osannut nerokkaasti kietoa Sokrateen itseensä esittämiensä dialogien avulla. Tässä työssä on kuitenkin päästy sellaiseen tulokseen joka erottaa nämä kaksi filosofia toisistaan. Sokrateen omiksi ajatuksiksi ovat selkeästi muotoutuneet asiat, jotka ovat jokaiselle ihmiselle tärkeitä oman elämän kannalta. Näissä ajatuksissa ei esimerkiksi näy Platonin ajatusta ideaopista tai ei oteta kantaa valtiomuotoon. Sokrates on siis todennäköisimmin ollut sellainen henkilö, joka on ensisijaisesti halunnut saada ihmisiä ajattelemaan itse, eikä ole pitänyt omia ajatuksiaan arvoltaan tärkeimpänä. Tätä tukee myös Platonin kirjoittamassa Sokrateen puolustuspuheessa lause: ”... että se teistä, ihmiset, on viisain, joka Sokrateen tavoin oivaltaa, ettei ole totisesti minkään arvoinen viisautessaan.” (Platon, Sokrateen puolustuspuhe, 11–12). Sokrates ei halunnut nostaa itseään jalustalle tiedoillaan vaan pikemminkin oivalsi, että tiedolla ei ole arvoa. Viisaus on viisautta, sitä ei voida arvottaa. Myös muut Sokrateen omiksi ajatuksiksi muotoutuneet asiat: tutkiminen, materialistisen hyödyn kritiikki, typeryyden tunnistaminen, itsensä tunteminen, tasa-arvo ja rakkaus ovat asioita, jotka ovat ihmiselle olemassa siten, että niitä ei voida laittaa mihinkään tiukkaan raamiin. Sokrateen mukaan näitä asioita on ihmisen alati pohdittava. Sokrates jättää kaiken avoimeksi, kun taas Platon antoi vastauksia. Esimerkiksi Platonin ideaopista todetaan, että se on strategisesti merkittävä oppi, joka vastaa esiin nousseisiin perustaviin kysymyksiin Platonin filosofisessa keskustelussa (Nordin 1999, 57).

Tässä työssä on pyritty ottamaan huomioon Sokrateen todellinen elämä. Ksenofonin ja Platonin tekstit *Sokrateen puolustuspuhe* ja *Pidot* kertovat historiallisesti oikeasti tapahtuneesta. Ksenofonin esittämät *Pidot* järjesti rikas Kallias Ateenan tärkeimpänä ja vanhimpana juhla-aikana, jota vietettiin kaupungin suojelejumalan Athenen kunniaksi (Saarikoski 1960, 250). Ksenofonin kirjoittamassa tekstissä henkilöt ovat todellisia

historiallisia henkilöitä. Sokrates piti puolustuspuheensa ennen kuolemaansa vuonna 399 eaa. Platon ja Ksenofon ovat siis myös historian kirjoittajia. Sokrates todella oli pidoissa ja todella piti puolustuspuheensa. Tämä historiallinen, situationaalinen todellisuus on tärkeää ottaa huomioon viitaten Rauhalan eksistenssitasoihin. Hänen mukaansa kaikki tasot (tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus) muodostavat ihmisen eksistenssin. (Hankamäki, 2006, 16). Sokrateen historiallinen elämä antaa painoarvoa myös tämän työn tuloksille. Todennäköisesti Sokrates on itse näistä (tutkiminen, materialistisen hyödyn kritiikki, typeryyden tunnistaminen, itsensä tunteminen, tasa-arvo ja rakkaus) asioista keskustellut jo noin yli 2300 vuotta sitten.

6 SOKRATEEN AJATUKSET JA NYKYPÄIVÄ

Nykypäivänä humanistisessa psykologiassa ihminen nähdään ainutkertaisena, itseohjauksellisena, alati muuttavana. Humanistista psykologista tutkimusta on tehty muun muassa rakkaudesta, itsensä toteuttamisesta ja arvoista. Sokrateen esille tuomat ihmisen elämän kannalta merkitykselliset merkityskokonaisuudet sopivat hyvin humanistisen psykologian viitekehykseen. Molemmissa on kyse ihmisen mielen sisäisestä maailmasta ja siitä, että ihmisen tulee alati itse muuttua ja kasvaa henkisesti. Rauhalan mukaan humanistisessa psykologiassa painotetaan ihmisen yksilöllisyyttä ja merkityksen ongelmaa (Rauhala 1990, 60). Tätä merkityksen ongelmaa ihminen voi tarkastella kielellisesti, kuten Sokrateen ajattelussa tulee esille. Sokrateen mukaan jokaisen ihmisen tulisi ajatella, pohdiskella asioita itse ja keskustella asioista muiden kanssa. Hänen mielestään näin ihminen voisi saavuttaa parempaa elämää.

Sokrates piti keskustelua tärkeämpänä ihmiselle kuin kirjoitusta. Tässä voisi olla yksi syy siihen, miksi Sokrates ei itse kirjoittanut mitään. Platonin dialogissa *Faidros*: ”Sokrates: *Kirjoituksessa, hyvä Faidros, on näet tämä arveluttava vika, ja se muistuttaa siinä kohden todella maalaustaidetta: senkin tuotteet ovat kuin eläviä edessämme, mutta jos niiltä jotain kysyy, ne ovat juhlallisesti vaiti.*” (Platon, dialogissa *Faidros*, 219). Esimerkissä kuvattu maalaustaide ja kirjoitus ovat Sokrateen mielestä staattisia ja muuttumattomia. Sokrateelle keskusteleminen oli elävää ja kysymyksiä esittävää. Tämän vuoksi hänen mukaansa keskusteleminen kaikkien ihmisten kanssa oli tärkeää. Hän itse eli elämänsä keskustellen tasa-arvoisesti eri ihmisten kanssa ja pyrki saamaan laajempaa ymmärrystä itsestään ja elämästä. Samoin humanistisessa psykologiassa pyritään ymmärtämään koettuja merkityksiä, joiden avulla ihminen voi suunnata, toimia ja ohjata elämäänsä. Rauhala toteaa, että ihmisenä olemisen ihanuus ja kurjuus ilmenevät selvimmin juuri koetuissa merkityksissä eli merkityksen ongelma sisältää kaikkein tärkeimmät asiat ihmisen olemassaolosta (Rauhala 1990, 51). Ihmisen tulisi pyrkiä lisäämään ymmärrystään. Tämä tulee esille niin Sokrateen ajattelussa kuin humanistisessa psykologiassakin. Keskustelemisen avulla voidaan ymmärtämistä syventää ja laajentaa, mutta riittääkö nykyisin aikamme edes tähän? Keskustelemista käsitellen tarkemmin alaluvussa 7.2 Keskusteleminen.

Humanistinen psykologia tavoittelee sivistystietoa eli pyrkimystä sivistykseen ja henkiseen kasvuun. Timo Latomaa kirjoittaa näin: *”Kasvu on ihmisen suhdetta itseensä, lisääntyvää itsetuntemusta ja parempaa kykyä säädellä kokemusta itsestä. Sivistysteoreettisesti itseymmärryksen ja autonomian omaksumista kutsun persoonalliseksi sivistykseksi, psyykkiseksi aikuisuudeksi ja autonomiaksi.”* (Latomaa 2008, 378–379). Sivistystä on määritelty usein eri tavoin. Pauli Siljander kuvaa teoksessaan *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen* kirjassaan modernia sivistys-käsitettä prosessina: *”Sivistysprosessissa ihminen tavoittelee edistyneempää elämänmuotoa, jota ei kuitenkaan voida eikä pidä ennakoita tarkkaan määritellä.”* (Siljander 2005, 31–32). Tutkimuksen tuloksista ilmenee näitä asioita myös Sokrateen kohdalla. Hänen mukaansa ihmisen elämässä on tärkeää tuntea itsensä paremmin, tutkia asioita, pohtia rakkautta ja pyrkiä tasa-arvoon. Näistä asioista tulisi alati keskustella sekä pohtia ja ajatella. Sokrates on jo vuosituhansia sitten oivaltanut ihmisen henkisen kasvun tärkeyden ja ihmisenä kasvamisen olevan prosessi kohti hyvää elämää. Voitaisiinko Sokratesta luonnehtia kenties ensimmäiseksi sivistysteoreetikoksi?

6.1 Peilaaminen nykypäivään

Sokrateen ajatusten mukaan ihminen voi saavuttaa onnellisemman elämän. Haluammeko nyky-yhteiskunnassamme saavuttaa onnellista elämää tai edes parempaa ymmärrystä elämästä? Keskustelemmeko näistä aiheista kouluissa, päiväkodeissa tai työpaikoilla? Yhteiskunnassamme jatkuvasti nousee esiin ihmisten pahoinvointi työ- ja kouluelämässä. Kouluampumisten ja muiden väkivallan tekojen yhteydessä aina puhutaan mielenterveyden tärkeydestä, mutta näkyykö tämä mitenkään ihmisten arjessa? Taiteita on aina pidetty keinona itsensä tuntemisen lisäämiseksi ja itsensä ilmaisemisen välineeksi, joilla mielenterveyttä voisi vahvistaa. Keskustelu taideaineiden määrästä on melkein muodostunut jo vakioksi koulumaailmassamme. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa: Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) todetaan: *”Kulttuurikompetenssista tehdyillä tutkimuksilla on osoitettu, että taideopetus vahvistaa itsetuntoa, vastuullisuutta omasta elämästä, edistää muiden aineiden oppimista ja lisää viihtymistä niin koulussa kuin kotona.”* (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014, 6). Vaikka tiedetään taideopetuksen vaikutukset, edelleen ollaan ehdotusten tasolla. Sen sijaan tällä hetkellä on nähtävissä, että esimerkiksi kouluissa pyritään entistä enemmän painottamaan

teknillistä, matemaattista ja luonnontieteellistä opetusta. Näin sen vuoksi, koska kansalliset ja kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet suomalaisten oppilaiden tason heikentyneen matematiikassa ja luonnontieteissä. Tästä on hyvänä esimerkkinä Oulun Yliopiston verkkosivuilla 8.4.2014 tiedotetusta opetus- ja kulttuuriministeriön juuri käynnistämästä kehittämisohjelmasta, jossa pyritään vahvistamaan lasten ja nuorten matemaattis - luonnontieteellistä osaamista (Oulun yliopisto, Uutiset, 2014). Tälle kehittämisohjelmalle on varattu viisi miljoonaa euroa rahaa. Kummallista on, että suomalaisnuorten pahoinvointi ilmeten äärimmäisinä tekoina ei tuo resursseja itsetuntoa vahvistaviin ja mielenterveyttä edistäviin aineisiin. Kun taas tutkimustulosten perusteella ilmennyt matemaattisen ja luonnontieteiden tason heikentyminen aiheuttaa sen, että lähdetään välittömästi vaikuttamaan kouluissa annettavaan opetukseen. Voitaisiin kuitenkin kysyä, että mitä hyötyä matemaattis-luonnontieteellisellä osaamisella on, jos mielenterveys ei ole kunnossa? Mielestäni ajatusten suuntaaminen Sokrateen tavoin itsensä tuntemiseen ja itsensä tarkastelemiseen olisi juuri nyt ensiarvoisen tärkeää etenkin koulumaailmassa.

Sokrateen esiin nostama tasa-arvo näkyy tämän hetkessä maassamme hyvin ristiriitaisesti. Suomessa § Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609) on tullut voimaan vuonna 1986 ja § Yhdenvertaisuuslaki (21.1.2004/21) on astunut voimaan vuonna 2004. (Finlex.fi.) Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia on alettu tehdä kouluissamme entistä enemmän. Tämän vuoden kuluessa esimerkiksi Oulun kaupungin järjestämässä perusopetuksessa kiinnitetään huomiota tasa-arvosuunnitelmien tekemiseen. Tasa-arvon eteen olisikin tehtävä paljon kasvatustyötä, sillä Oikeusministeriö toteaa tiedotteessaan 5.3.2014 Valtioneuvoston sivuilla, että Suomi on naisille yksi Euroopan väkivaltaisimmista maista. Oikeusministeri Anna-Maija Henriksson toteaaakin, että nyt tarvitsemme asennemuutosta. (Valtioneuvosto, 2014.) Ristiriitaisuutta on siis havaittavissa. Vaikka teemme suunnitelmia, niin väkivalta ei näytä hellittävän otettaan. Mielenkiintoista on myös se, että Sokrates yli 2400 vuotta sitten on pitänyt ihmisiä tasa-arvoisina ja me olemme vielä tällaisessa tilanteessa. Nyt olisi jo korkea aika saada tilanteeseemme muutos.

Sokrateen esiin tuoma rakkaus on aihe, joka yleisesti nykyisin mielletään kahden ihmisen väliseksi asiaksi. Suomessa psykologiassa rakkaus on aihe, joka kiinnostaa joitakin psykologian alan ammattilaisia. Esimerkiksi psykologi Tony Dunderfelt on kirjoittanut kirjan Vetovoima ja rakkaus. Psykologian emeritusprofessori Markku Ojanen on kertonut

omia käsityksiään romanttisesta rakkaudesta internetsivustollaan. Kasvatustieteen yleisessä keskustelussa rakkautta harvemmin käsitellään. Poikkeuksia kuitenkin on nähtävissä kuten esimerkiksi Simo Skinnarin kirja *Pedagoginen rakkaus*, jossa rakkaus nähdään laajemmin ihmisyyteen kasvattavana voimana. Rakkautta käsitellään usein jonain yksittäisenä asiana, kuten romanttisena rakkautena tai ihmisyyteen kasvattavana voimana. Rakkaus vaikuttaa ihmisen elämään voimakkaasti kuten lisääntymiseen ja kaikkiin ihmissuhteisiin. Minulle on ollut hämmästyttävää, ettei rakkautta ole käsitelty omassa kasvatustieteiden koulutuksessani juuri ollenkaan. Jaakko ja Virpi Hämeen-Anttila kirjoittavat kirjassaan *Rakkauden atlas: ”ettei rakkaus ole vain leikkiä ja iloittelua, vaan vakava asia, olemisen peruskivi, jonka varsassa muu elämämme lepää”* (Hämeen-Anttila J. & V., 2005,7). Voidaan kysyä olisiko ilman rakkautta ihmisten elämää olemassa?

Sokrateen esiin nostamat teemat: tutkiminen ja materialistisen hyödyn kritiikki näkyvät kasvatuksessa ja psykologiassa tutkimuksen tekemisessä lähinnä negatiivisessa valossa. Nyky-yhteiskunnassamme miellämme usein tutkimisen tutkimukseen. Tutkimuksen tekijän tietysti täytyy tutkia asioita, mutta Sokrates tarkoitti tutkimisella nimenomaisesti ajatuksellista suuntaa eli jokaisella ihmisellä tulisi olla tutkiskeleva asenne elämää kohtaan. Tällainen tutkiminen ja asioiden kyseenalaistaminen nykyisin jää yksittäisten ihmisten varaan. Yhteiskuntamme ei tue kovinkaan voimakkaasti asioiden kyseenalaistamista ja vaihtoehtoisia näkökulmia. Tämä näkyy esimerkiksi tutkimusresurssien jakautumisessa.

Tarkastellessamme psykologiaa ja kasvatusta laajemmassa perspektiivissä voimme havaita niiden olemassa olon aina kuuluneen ihmisen elämään. Ihmiset ovat kasvattaneet lapsiaan ja miettineet sisäistä maailmaa vuosituhansien ajan. Kasvatuksen ja psykologian kysymyksiä ihmisten kanssa ovat ehkäpä pohtineet kylän vanhimmat, shamaanit ja poppamiehet. Keinoja on erilaisia ja tulee aina olemaan. Tämän hetkinen kognitiivisen psykologian suuntaus on todennäköisesti vain yksi hetkellinen ajanjakso, joka sopii hyvin tämän hetkiseen postmoderniin yhteiskuntaamme. Itse näkisin, että olemme vielä siinä vaiheessa, että kasvatustiede ja psykologia tulevat sijoittamaan resursseja vielä enemmän muodon kuin materiaalin tutkimukseen. Näin sen vuoksi, että tutkimusrahoitus on entistä enemmän vinoutunut. Tutkimuksen aiheita pyritään valitsemaan siten, että ne saisivat rahoitusta. Rahoitus on siirtynyt entistä enemmän myös yksityiselle sektorille ja yrityksille. Suomen Akatemia kiteyttää kaiken tämän verkkosivuillaan. Suomen akatemian

tutkimusrahoitusta voivat saada parhaat tutkijat, tutkimusryhmät ja lupaavimmat nuoret tutkijat tieteellisesti kunnianhimoisiin hankkeisiin. Suomen akatemiasta rahoitettavan hankkeen tulee palvella suomalaista tutkimusta, yhteiskuntaa ja kansainvälistä yhteistyötä. (Suomen Akatemia, 2012). Ajatusmaailmallisesti tämä tarkoittanee sitä, että tärkeintä tutkimuksessa näkyvä olevan tutkimuksen itsensä palveleminen, yhteiskuntaa hyödyttävä ja kansainväliseen yhteistyöhön pyrkivä. Ihmiseen itseensä liittyvä tutkimus ei sopine näihin kriteereihin. Sokrateen esiin nostamat asiat (tutkiminen, materialistisen hyödyn kritiikki, typeryyden tunnistaminen, itsensä tunteminen, tasa-arvo ja rakkaus) eivät näyttäisi olevan tällä hetkellä sellaisia asioita, joita rahoittajat haluaisivat rahoittaa, joten näiden asioiden tutkiminen ja pohtiminen jää hyvin vähälle.

Filosofi Pekka Himanen on todennut Suomen tämän hetkisen suurimman ongelman olevan juuri henkisellä puolella: *”Loppujen lopuksi haasteena ei ole vain hyvinvoinnin tai talouden kestävyysvaje vaan henkinen kestävyysvaje.”* (Himanen, 2013,340). Ihmisten henkinen pahoinvointi lisääntyy, tämä on nähtävissä muun muassa työpaikoilla ja kouluissa. Työttömyys ja tuloerot kasvavat kiihtyvällä vauhdilla. Tämän hetkinen teknis-taloudellinen ajattelutapa ei näytä tuottavan ihmiselle henkistä hyvinvointia ja onnellisuutta. Meidän on pakko muuttaa ajattelumme suuntaa. Himanen raportissaan toteaa: *”Arvokkaan elämän yhteiskunnan perustana on lopulta sen henkinen kulttuuri. Arvokkaan elämän yhteiskunta merkitsee luovuuden, välittämisen ja elämäarvojen kulttuuria.”* (Himanen, 2013, 339). Himanen pitää kehityksen päämääränä sitä, että ihminen saa elää arvokkaan elämän (Himanen 2013, 341). Sokrates piti tärkeimpänä hyveellistä elämää. Molempien filosofien päämääränä on sisällöllinen päämäärä, vaikka aikaa on kulunut melkein 2500 vuotta. Tässä on jo sellainen perustelu, jota on vaikea ohittaa. Nyt on tullut aika kääntää katseet henkiseen maailmaan, mieleen ja sisältöön.

6.2 Keskusteleminen

Sokrateen esiin nostamien teemojen käsitteleminen näkyy yhteiskunnassamme todella vähäisenä. Sokrates piti keskustelemista tärkeimpänä toimintana ihmisen kasvamisessa hyvään elämään. Riittääkö aikamme edes tähän, muodon toteuttamiseen, eli keskustelemiseen? Suomen merkittävimpiin psykologian alan ammattilaisiin kuuluvat Jari Sinkkonen ja Liisa Keltikangas-Järvinen ovat kirjoittaneet kirjoissaan nimenomaisesti ihmisten keskustelemisen tärkeydestä. Sinkkonen toteaa pienten lasten osalta: *”Kun lapsi*

saa haltuunsa välineen, jolla määritellään itseään ja toisia, hän ottaa pitkän harppauksen eteenpäin matkalla itsenäisyyteen. Kieli palvelee siten, erillistymistä, mutta se myös yhdistää käyttäjiään. Sen avulla voi jakaa kokemuksia ja tunteita, tulla kuulluksi ja ymmärretyksi.” (Sinkkonen 1995, 43). Sinkkonen kirjoittaa nuoruutta käsittelevän kirjan takakannessa näin: *”Keskusteluyhteyden säilyminen vaatii avoimuutta ja rohkeutta myös aikuiselta, ja mitä enemmän arkiselle yhdessäololle varataan aikaa, sitä varmemmin saadaan tilanteita ratkaistua, ja monia hyödyllisiä keskusteluja käytyä.*” (Sinkkonen, 2010) Sinkkosen mielestä keskusteleminen lasten ja nuorten kanssa on tärkeää sekä asioiden käsittelemisen kuin myös psyykkisen hyvinvoinnin kannalta.

Keltikangas-Järvinen kirjoittaa suoraan, että keskusteleminen tukee itsetuntoa: *”Jos samaan tilanteeseen on joutunut useampi ihminen, voi kuka tahansa heistä tukea itsetuntoaan yksinkertaisesti keskustelemalla muiden kanssa. Se huomio, että kaikilla heillä on samanlaisia tunteita, helpottaa näiden tunteiden käsittelyssä ja auttaa tajuamaan, että negatiiviset tunteet ovat osa tilannetta, ei ihmisen persoonaa.*” (Keltikangas-Järvinen, 1995, 225). Nämä edellä mainitut yhteiskuntamme merkittävät psykologian asiantuntijat ovat siis Sokrateen kanssa samoilla linjoilla keskustelemisen tärkeydestä.

Tämän tutkimuksen yksi tärkeimmistä Sokrateen esiin tuomista asioista on se, että keskusteleminen ylipäänsä on tärkeää ja merkityksellistä ihmiselle. Keskusteleminen Sokrateen mukaisilla sisällöillä voisi mahdollistaa ihmiselle paremman ymmärryksen elämästä ja osaltaan edesauttaa ihmistä parempaan, onnellisempaan elämään. Sokrateen mukaan meidän tulisi keskustella toistemme kanssa tasa-arvoisesti kaikesta elämämme liittyvistä asioista, eritoten rakkaudesta, pyrkiä henkiseen kasvuun ja haluta tulla viisaammiksi. Meidän tulisi tutkia ja tuntea itsemme paremmin. Olisikin mielenkiintoista saada tietää, miten Sokrateen ajatukset toimisivat käytännössä.

Jatkotutkimuksena ehdottaisin esimerkiksi Sokrateen mukaisten sisältöjen tuomista ihmisten arkipäivään. Voitaisiin esimerkiksi lukioluokissa aktiivisesti pohtia Sokrateen esiin nostamia aiheita. Oppilailta voitaisiin tiedustella heidän omia näkemyksiään siitä, että ovatko he saaneet uusia oivalluksia oman itsensä ja ajattelunsa suhteen. Näin mahdollisesti voitaisiin saada tietoa Sokrateen ajattelun merkityksestä nykypäivänä. Sokrateen ajattelusta olisi mielenkiintoista tehdä myös empiirinen tilastollinen tutkimus, jossa kyselylomakkeen avulla kysyttäisiin esimerkiksi ihmistieteiden opiskelijoilta, että keskustelevatko he

Sokrateen esiin tuomista teemoista tai mikä on heidän mielestään keskustelemisen osuus heidän koulutuksensa aikana. Voisimme mahdollisesti saada tietoa, jonka avulla voitaisiin opetusta edelleen kehittää. Halusin tuoda esiin jatkotutkimusaiheeksi myös empiirisen tutkimuksen. Haluan ajatella humanistisen psykologian mukaisesti holistisesti eli siten, että ihminen nähdään jäsentyneenä kokonaisuutena. Mikäli haluamme tietoa kokonaisuuksista, tarvitsemme mukaan erilaisia näkökulmia. Olisi suotavaa, että Sokrateen ajatteluakin tutkittaisiin useista erilaisista näkökulmista, jotta voisimme saada kattavampaa käsitystä tästä suuresta ajattelijasta, hänen ajatuksistaan ja ajatusten soveltuvuudesta nykypäivään.

Joku voisi kysyä tästä tutkimuksesta, että miten Sokrates liittyy kasvatustieteeseen ja kasvatopsykologiaan. Tämä tutkimus on nimenomaisesti teoreettinen tutkimus, jonka yhtenä pyrkimyksenä on myös avata keskustelua kasvatustieteen ja kasvatopsykologian merkityksestä ihmiselle. Tuottaako tämän hetkinen kasvatustieteellinen ja kasvatopsykologinen tutkimus tietoa ihmisestä tarpeeksi laajoista ja eri näkökulmista? Kasvatus ja psykologia kattavat ihmisen koko elämän. Voidaanko mitenkään ajatella, että esimerkiksi kasvatopsykologisia ilmiöitä tutkiva kognitiotiede olisi tarpeeksi kattavaa, joka ainoastaan riittäisi tutkimaan ihmistä? Kasvatuksen ja psykologian näkökulmasta esimerkiksi oppiminen on vain yksi osa ihmisen elämää. Kirsti Lonka kirjoittaa artikkelissaan Kasvatopsykologia sillanrakentajana näin: ”*Näillä esimerkeilläni en halua biologisoida ihmismieltä tai pelkistää psykologisia ilmiöitä biologisiksi, vaan osoittaa että asiat eivät ehkä ole niin mustavalkoisia kuin mitä on ajateltu. Humanistien ja luonnontieteilijöiden ei tarvitse asettaa maailmankuvaansa vastakkain, vaan he tarvitsevat toisiaan ymmärtääkseen maailmaa ja itseään kokonaisvaltaisesti.*” (Lonka 2008, 347). Sokrates jo oivalsi, että ymmärtääksemme maailmaa ja itseämme, meidän on jätettävä mielikuva omasta itsekkäästä viisaudestamme ja tiedostaa ettemme juuri tiedä mitään. Meidän tulisi nimenomaisesti tutkia ja pyrkiä alati viisauteen. Sokrateen aikana ei ollut olemassakaan kasvatustiedettä ja psykologiaa tieteinä. Tässä tutkimuksessa esille tulleet merkityskokonaisuudet: tutkiminen, materialistisen hyödyn kritiikki, typeryyden tunnistaminen, itsensä tunteminen, tasa-arvo ja rakkaus ovat Sokrateen esiin nostamia asioita ihmisen elämässä, joihin nykypäivän kasvatustiede ja psykologia tuskin voivat olla ottamatta kantaa.

7 ARVIOINTIA

Tämän tutkimuksen suurin luotettavuustekijä on siinä, että aineisto on kaikkien saatavilla. Kuka tahansa voi halutessaan lainata kirjastosta Platonin ja Ksenofonin dialogeja. Toivoisinkin, että tämä tutkimus herättäisi lukijoiden kiinnostuksen heidän mielenkiintoisiin teksteihinsä. Aineistoni avoimuus edesauttaa kriittistä suhtautumista tutkimukseeni. Kari E. Nurmi kirjoittaa systemaattisen analyysin arviointi- kappaleessaan, että analyysin täytyy olla tarkistettavissa lähdeviittein ja lainauksin, joihin tutkijan johtopäätökset perustuvat ja näin ollen toimia ikään kuin ”rinnakkaiskoodaajana” (Nurmi, 1989, 202). Jokainen voi itse perehtyä aineistoon ja tarkastella siten tämän tutkimuksen luotettavuutta omasta näkökulmastaan, esimerkiksi onko tutkija osannut analysoida aineistoa oikein. Olen pyrkinyt tekstilainauksen avulla siihen, että teksteissä esiintyvien henkilöiden omat äänet ja ajatukset tulisivat näkyviin myös ilman tutkijan omaa tulkintaa. Suorat tekstilainaukset auttoivat minua, säilyttämään tietynlaisen etäisyyden aineistoon. Tämä on erityisen tärkeää, kun kyseessä subjektiivisuus painottuu voimakkaasti. Kari E. Nurmen mukaan systemaattista analyysia ei voi arvioida samaan tapaan kuin jotakin yksittäistä tutkimusmenetelmää, koska tieteellinen työ perustuu aikaisempien tutkijoiden ajatusten tuntemiseen (Nurmi, 1989, 201). Tässä työssä olen myös tarkastellut useiden tutkijoiden ja kirjoittajien aineistoa ennen kuin varsinainen tutkimustyö on alkanut.

Sekä humanistisen psykologian tutkimukseen että systemaattiseen analyysiin kuuluu subjektiivisuuden käsite. Rauhala toteaa, että humanistisessa psykologiassa tutkijan on analysoitava itseään alati muuttuvana tutkimuksen tekijänä (Rauhala, 1990, 60). Nurmi toteaa: ”*Subjektiivisuus merkitsee systemaattisen analyysin yhteydessä sitä, että tutkijan kokemustausta ja hänen valitsemaansa lähtökohdat heijastuvat siihen, millä tavoin tutkimus toteutetaan ja miten tulkintoja suoritetaan.*” (Nurmi, 1989, 203). Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt tuomaan esiin sen, että kyseessä on aloittelija tutkimuksen teon saralla. Joten ei voida edes olettaa, että analysointi ja tutkimusteksti täyttäisivät korkeatasoisen tutkimuksen kriteerejä. Subjektiivisuus on pyritty kuitenkin tuomaan esiin rehellisesti siten, että työssä on eritelty selkeästi tutkimuksen tekijän oma teksti ja suorat lainaukset. Tämän toivotaan tuovan tutkimukseen perspektiivisyyttä ja näin ollen paremmin mahdollistaa lukijalle seurata tutkijan omaa ajattelua.

Nurmi puhuu kriittisyyden säilyttämisestä. Tutkijan olisi kiinnitettävä huomiota tutkimuksessa asioiden esille tuomiseen, perustelemiseen, tulkintojen tekemiseen, vertailemiseen, uuden ymmärtämiseen ja omasta käsityksistä poikkeaviin ratkaisuihin (Nurmi, 1989, 203–204). Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt valaisemaan lukijaa tutkijan ennakkokäsityksistä luvussa prologi. Tavoitteenani on ollut se, että onnistuisin tuomaan asiat esille selkeästi ja perustellen. Esimerkiksi kuvaukset Platonista ja Ksenofonista toivottavasti auttavat lukijaa ymmärtämään paremmin heidän kirjoittamiaan tekstejä, jotka ovat tässä tutkimuksessa aineistona. Olen käyttänyt suoria lainauksia tulkintojen tekemiseen ja vertailemiseen. Mielestäni on hyvä, että lukija välittömästi itse näkee alkuperäisen tekstin ja näin ollen voi peilata ajatuksiaan omaan ajatteluunsa sekä verrata tutkimuksen tekijän ajattelua. Pääsin uuteen ymmärrykseen tutkimuksen aineistosta toisen analyysivaiheen jälkeen. Esimerkiksi merkitysyksikkö *Typeryyden tunnistaminen* oli jotain aivan tutkijan omasta ennakkokäsityksestä poikkeavaa. Havaitsin aineistoani tarkastellessa, että typeryyden pohtimista ei ole kasvatuksen ja psykologian tasolla. Sokrateen esiin nostamien teemojen peilaaminen nykypäivään tuo kuitenkin hyvin esiin monia ihmisen typeryyteen liittyviä asioita, että olisiko kenties syytä aloittaa typeryyden pohtiminen?

Saurén toteaa kirjoituksessaan, että systemaattisen analyysin arvo on siinä, että se pyrkii tuomaan näkyviin ja uudelleen muotoilemaan jonkin ajattelijan ajatuskokonaisuutta kunnioittamalla alkuperäistä sanomaa (Saurén 2011, 92). Omassa työssäni olen pyrkinyt juuri tähän. Olen yrittänyt saada Sokrateen omat ajatukselliset teemat esiin tekstiperustelujen kautta. Näin olen pyrkinyt eriyttämään omat ajatukseni Sokrateen ajatuksista ja kunnioittamaan alkuperäistä ajatusta. Sokratesta on siteerattu paljon, ja vaikeutena olikin luottaa omiin havaintoihin tutkimusaineistossa. Esimerkiksi hyveen ja viisauden jääminen pois lopullisista teemoista aluksi arvelutti paljonkin. Kuitenkin keskittyminen varsinaiseen tutkimusongelmaani *Mitä asioita Sokrates pitää hyveellisen elämän kannalta merkityksellisinä, tärkeinä?* antoi minulle rohkeuden ajatella, että hyve ja viisaus ovat Sokrateelle päämääriä. Kun taas tutkiminen, henkinen kasvu, halu tulla alati viisaammaksi, itsetuntemus, kaikkien ihmisten tasa-arvo ja rakkaus ovat asioita, joiden avulla ihminen voi päästä kohti hyvettä ja viisautta. Mielestäni Sokrateen viisauden yhtenä kantavana voimana on nimenomaisesti se, että ihminen on alati matkalla kohti jotakin koko elämänsä ajan.

Systemaattinen analyysi oli minulle, aloittelevalla tutkijalla, aika haasteellinen tutkimusmenetelmä. Haasteellisuutta toi erityisesti se, että tutkimukseni kohteesta eli Sokrateen ajatuksista ei ole olemassa hänen itsensä kirjoittamaa materiaalia. Jouduin siis käyttämään toissijaisia lähteitä. Tämä toi haastavuutta analyysin tekemiseen, ja aikaa kuluikin paljon oikeanlaisen tutkimusotteen löytämiseksi. Tutkimuksen tulokset ovat ehkä jääneet aika pintapuolisiksi systemaattisen analyysin näkökulmasta. Voi olla, että toisenlaisella tutkimusmenetelmällä olisi saavutettu syväsuuntaisempi näkemys Sokrateen ajattelusta. Ylipäänsä teoreettisen tutkimuksen tekeminen systemaattista analyysiä käyttäen voisi soveltua paremmin kokeneemmalle tutkijalle. Systemaattinen analyysi vaatii todella syväsuuntaista materiaalin tuntemusta. Näyttää siltä, että tutkimukseni viimeisiä lauseita kirjoittaessani voisin omata sellaisen lähtötason Sokrates tietoudesta, josta voisin aloittaa teoreettisen tutkimuksen tekemisen systemaattisella analyysillä.

Tämän työni ehkä suurimpia vaikeuksia oli löytää ajatusten psykologinen maailma. Mielenkiintoista kaiken kaikkiaan on se, että psykologinen tutkimus näyttää tällä hetkellä olevan niin tekniikkapainotteista, että on jopa unohdettu psykologian perimmäinen asia eli mielen sisäinen henkinen maailma. Mitään tutkimusta ei voida tehdä ilman ihmisen ajattelua ja ymmärrystä. Pavlovin koirakokeet ja tämänhetkinen neuropsykologinen tutkimus eivät olisi olemassa ilman ihmisen ajattelua. Humanistinen psykologia on ehkä lähinnä sitä ajatusta, että ihminen ilman ymmärrystä ja ajattelua ei ole olemassa. Humanistisen psykologian tuominen tutkimuksen teoriaan näytti minulle ainoalta järkevältä vaihtoehdolta. Valitsin Lauri Rauhalan näkökulman sen vuoksi, että Rauhala tunnetaan ihmisen eri eksistenssitason mallista, jonka mukaan kaikki nämä tasot muodostavat ihmisen eksistenssin. Tasot: situationaalisuus, kehollisuus ja tajunnallisuus ovat nähtävissä Sokrateen ajatuksissa. Korostin mielen ja merkityksen maailmaa, jotta fokus suuntautuisi tutkimuksessa tajunnalliseen maailmaan. Kenties keskittyminen pelkästään merkityksen maailmaan olisi voinut syventää ja tuoda ehkä jotakin uutta näkökulmaa koko tutkimukseen.

Kirjoitustyylini on välillä aika kantaa ottavaa. Tässä näkyy elämäkokemukseni ja työkokemukseni. Näiden kokemusten pohjalta olen uskaltanut lähteä tarkastelemaan asioita, kritisoimaan. Olen saanut työelämässä kokea teoreettisen ajattelun vaikutukset käytäntöön. Siksi haluankin voimakkaasti kyseenalaistaa asioiden teoreettista pohjaa. Se

mihin teoreetikot suuntaavat katseensa tänään, saattaa olla, että näiden asioiden pohjalta jaetaan resursseja käytäntöön myöhemmässä vaiheessa. Ei siis ole yhdentekevää mihin, teoreetikoiden huomio kiinnittyy. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää tiedostaa, mitä asioita pohditaan ja miten. Olen yrittänyt avoimin ja nöyryin mielin suhtautua tämän tutkimuksen tekemiseen ja noudattaa myös itseäni kohtaan kriittistä pohdintaa. Useasti olen joutunut kyseenalaistamaan kirjoituksiani. Ilman ohjaajieni hyvää ohjausta ja oivaltavia näkemyksiä en olisi pystynyt saamaan työstäni kokonaisuutta. Suuret kiitokset heille hyvästä ohjauksesta sekä kaikille läheisilleni, jotka ovat auttaneet minua työni valmistumisessa.

Mitä merkitystä tällä tutkimuksella voisi olla ihmistieteille? Tässä tutkimuksessa pyrittiin tietoisesti erottamaan Sokrates Platonista. Platonia koskevien tietojen perusteella voitaisiin jopa tehdä sellainen päätelmä, että Platon oli rakastanut Sokratesta enemmänkin kuin vain viisauden tasolla. Näin voitaisiin ajatella, että Platon halusi kirjoittaa itsensä ja rakastamansa henkilön yhteen ja täten Sokrates on saanut Platonilta ihannoidun roolin. Tässä tutkimuksessa esiin nousseet merkityskokonaisuudet – tutkiminen, materialistisen hyödyn kritiikki, typeryyden tunnistaminen, itsensä tunteminen, tasa-arvo ja rakkaus liittyvät kaikki voimakkaasti ihmisenä olemiseen. Esimerkiksi Platonin esille tuomia yhteiskuntaan ja politiikkaan liittyviä asioita esiintyi vain vähän. Voidaan siis perustellusti kysyä, voidaanko pelkästään Platonin kirjoittamaan Sokrates kuvaan luottaa? Tämä on tärkeää etenkin siksi, että esimerkiksi Jari Wihersaaren kasvatustieteellisessä väitöstutkimuksessa puhutaan Sokrateesta Platonin kautta: *”Platonia lukeva lukija huomaa näihin keskusteluihin perehdyttyään jo etukäteen nauttivansa niistä ansioista, joita Sokrates vastapuolelle nokkelasti asettelee.”* (Wihersaari 2011, 179). Sokrateen oman äänen esiin nostaminen on tärkeää niin kasvatustieteissä, psykologiassa kuin filosofiassakin, sillä häneen viitataan usein vielä nykypäivänkin tutkimuksissa. Tämän tutkimuksen suurin merkitys ihmistieteille on kuitenkin siinä, että Sokrateen ajattelun myötä voimme kääntää katseemme muodosta sisällön maailmaan. Ihmistieteissä tulisi vakavasti pohtia sitä, mikä rooli ihmisellä itsellään on tieteessä. Olen aiemmin jo kommentoinut tieteen tekemisen suunnan olevan materialistinen ja muotoon liittyvä. Mikäli tiedettä tehdään tieteen itsensä ja rahan vuoksi, voidaan jo asettaa kysymys, että miksi ihmisen tulisi harjoittaa tiedettä, jos se ei edesauta ihmisten elämää? Sokrateen avulla pääsemme myös tällaiseen kyselevään kulttuuriin. Tämän työn yhtenä suurena tavoitteena on asettaa kysymyksiä ja herättää keskustelua.

8 LOPUKSI

Mielenkiintoista oli huomata, että Sokrateen ajatukset tutkimisesta, rakkaudesta, tasa-arvosta, itsensä tuntemisesta, typeryyden tunnistamisesta ja materialistisesta kritiikistä ovat erittäin tärkeitä ajattelemista vaativia asioita edelleen. Vaikka aikaa on kulunut huimasti, melkein 2500 vuotta, näytämme vieläkin olevan monissa asioissa alkutekijöissä. Herääkin kysymys, että miksi? Tämän työn kautta on selvästi tullut esiin Sokrateen itsensä ajattelemat teemat. Voimme sanoa Sokrateen keskustelleen esimerkiksi rakkaudesta. Saatujen Sokrateen ajatusten myötä esiin nousee ihmisen hyvään elämään liittyvät asiat niin selvästi, että enää ei ole mitään syytä olla pohtimatta niitä. Myös työni anti Sokrateeseen viittaamiseen on tuonut uutta. Tämän työn myötä voidaan hyvällä omalla tunnolla tehdä suora viittaus Sokrateeseen, mikäli puhutaan tutkimisesta, materialistisen hyödyn kritiikistä, typeryyden tunnistamisesta, itsensä tuntemisesta, tasa-arvosta ja rakkaudesta. Platonin osuutta näihin Sokrateen ajatuksiin voidaan pienentää, koska nämä teemat löytyvät Platonista huolimatta, Ksenofonilta.

Sokrateen avulla voimme kääntää katsemme muodosta sisältöön. Voimme kyseenalaistaa, pohtia ja pyytää tarkempia perusteluita. Saamme itse kehittää omaa ajatteluaamme ja haastaa myös toisia tähän. Se mitä ajattelemme asioista, näkyy meidän toiminnassamme. Taloustilanteen yhä kiristyessä on pohdittava uudelleen, miten olemassa olevia resursseja käytetään. Esimerkiksi voisimme miettiä, haluammeko käyttää resurssimme kasvatopsykologiassa organisaatioiden toimivuuteen, vai olisiko kenties tarpeellisempaa suunnata resurssit vaikkapa kouluissa opettajien ja oppilaiden kasvaneeseen pahoinvointiin. Voitaisiin esimerkiksi lähteä rakentamaan koulupsykologista mallia, jossa kasvatopsykologeja koulutettaisiin antamaan tukea ja psykologista apua koulun arjessa. Tällaisten asioiden pohtiminen tulee erityisesti tarpeelliseksi silloin, kun joudumme miettimään asioita uudelleen jonkin muutoksen kohdatessa. Ihmisiä koulutettaessa ja tutkimusta tehtäessä filosofinen pohdinta tärkeimmistä kysymyksistä ja niistä keskusteleminen nousevat avainasemaan. Asioiden perusteleva nousee tärkeään rooliin ja etenkin se, että ihminen ajattelee itse. Tällä tutkimuksellani olen pyrkinyt avaamaan keskustelua ihmisen elämään liittyvistä tärkeistä asioista. Nähtäväksi jää, kuinka olen tässä tehtävässäni onnistunut.

Tutkimukseni muotoutuminen on kestänyt pitkään. Alkuperäinen kiinnostukseni dialogisuuteen johdatti minut dialogin isän Sokrateen maailmaan ja herätti kiinnostuksen tarkastella tarkemmin tätä viisasta miestä. Koen olevani etuoikeutettu, koska minulla on ollut mahdollisuus tutustua Antiikin maailmaan, Sokrateen, Platonin ja Ksenofonin elämään. Olen saanut heidän kauttaan uusia näkökulmia ja ajatuksia tarkastella itseäni ja maailmaa. Sokrateesta on tullut osa elämäni. Tämän viisaan miehen kautta olen saanut pohdittavaksi asioita, joihin en olisi ehkä muutoin törmännyt. Matkani Sokrateen kanssa ei pääty tähän. Huomaan jo automaattisesti kiinnittäväni heti kaikkeen huomiota, jos kuulen jonkun mainitsevan Sokrateen tai jotakin häneen liittyvää. Olen saanut hänestä elinikäisen kumppanin. Sokrateen ajatukset ovat aina ajankohtaisia. Oletko sinä koulussa, työssä tai läheistesi kanssa keskustellut tutkimisesta, rakkaudesta, tasa-arvosta, itsensä tuntemisesta, ihmisen typeryydestä ja materialistisuudesta? Nyt on aika asettaa kaikelle kysymysmerkki.

EPILOGI

Rakkaus

”Kuka voi vihata sitä, jonka mielestä tietää olevansa täydellinen? Kun hän näkee, että toinen enemmän etsii hänen parastaan kuin omaa nautintoa? Kun hän vakuuttuu siitä, että toisen ystävyys ei vähenisi, vaikka rakastettua kohtaisi vastoinkäyminen tai hän menettäisi sairauden vuoksi kauneuden? Ja jos rakkaus on molemminpuolista, eikö ole itsestään selvää, että rakastavaiset katselevat toisiaan mielellään, keskustelevat sydämellisesti, luottavat ja saavat osakseen luottamusta, pitävät huolta toinen toisestaan, iloitsevat yhdessä hyvinä hetkinä ja murehtivat epäonnistumisia, ja kun toinen sairastuu, muodostuu yhdessäolo entistä kiinteämmäksi ja huoli suuremmaksi toisen ollessa poissa kuin läsnä: eikö tämä kaikki osoita rakkauden onnea? Täten he pitävät arvossa ystävyyttä ja iloitsevat siitä vanhuuteen asti ”

Sokrates

(Ksenofon, Pidot, 193—194)

LÄHTEET

American Psychological Association. (2014). *About APA. Strategic Plan.* [Viitattu 27.3.2014]. Saatavilla: <http://www.apa.org/about/index.aspx>

Aristofanes. Noin 423 eaa. *Pilvet.* Mika Waltari. (toim.) 1952. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Grue-Sorensen, K. 1961. *Kasvatuksen historia. Ensimmäinen osa. Muinaisuudesta valistukseen.* Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Guthrie, W.K.C. *A history of Greek philosophy.* Volume 3 the fifth-century enlightenment. Great Britain, Cambridge: The University Press.

Hankamäki, J. 2006. *Lauri Rauhala – suomalaisen filosofian grand old man tekee uusia avauksia.* niin&näin 2/2006, artikkeli 16–21. [Viitattu 24.4.2014]. Saatavilla: <http://netn.fi/artikkeli/lauri-rauhala-suomalaisen-filosofian-grand-old-man-tekee-uusia-avauksia>

Helsingin Yliopisto, Puhetieteet. *Puheviestinnän esittely.* (2010). [Viitattu 18.4.2014]. Saatavilla: http://www.helsinki.fi/puhetieteet/esittely/puheviestinnan_esittely.html

Henrikson, A. 2001. *Antiikin tarinoita 1-2.* Juva: Ws Bookwell Oy.

Himanen, P. 2013. Castells, M. & Himanen, P. (toim.) 2013. *Kestävän kasvun malli, globaali näkökulma.* Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 22/2013. Helsinki: Edita Prima.

Hämeen-Anttila, J & V. 2005. *Rakkauden atlas.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Karilas, Y. 1931. *Historian suurmiehiä.* Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Keltikangas-Järvinen, L. 1995. *Hyvä itsetunto.* Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Ksenofon. 360 eaa. *Sokrates. Sokrateen puolustuspuhe.* Saarikoski, P. (suom.1960) 1985. Keuruu: Kustannusyhtiö Otava. (203-210)

Ksenofon. 360 eaa. *Sokrates. Pidot.* Saarikoski, P. (suom.1960) 1985. Keuruu: Kustannusyhtiö Otava. (163–199)

Kotkavirta, J. 2008. *Sokrates, Platon ja filosofian suhde arkiajatteluun.* Artikkeliteoksessa Tomperi, T., Juuso, H. 2008. *Sokrates koulussa. Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa.* Tallinna. Eurooppalaisen filosofian seura ry/niin&näin.(222–235).

Laertios, D. 2002. *Merkittävien filosofien elämät ja opit*. Tallinna: Kustannusosakeyhtiö Summa, Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. [Viitattu 10.4.2014].

Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Latomaa, T. 2000. *Psykologinen ymmärtäminen; psykodynaamisen metapsykologisen ja näyttämöllisen ymmärtämisen perusteet*. Oulu: University Press.

Lonka, K. 2008. *Kasvatuspsykologia sillanrakentajana*. Artikkeliteoksessa: *Kasvatustieteen tila ja tutkimuskäytännöt. Paradigmat katosivat, mitä jäljellä?* Siljander, P. & Kivelä, A. (toim.). Turku: Painosalama Oy. (345–356)

Nurmi, K. & Montonen, K. & Jussila, J. 1989. *Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä*. Teoksessa Gröhn, T. & Jussila, J. 1989. *Tutkimuksia 123. Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa*. Helsinki: Yliopiston kasvatustieteen laitos, Yliopistopaino. (157–196)

Nordin, S. 1999. *Filosofian historia. Länsimaisen järjen seikkailut Thaleesta postmodernismiin*. Heiskanen, J. (suom.). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. *Ehdotus lasten kulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:6. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Oulun Yliopisto. Uutiset. *Lasten ja nuorten matemaattis-luonnontieteellisen osaamista vahvistetaan kehittämissuunnitelmalla*. (8.4.2014). [Viitattu 10.4.2014]. Saatavilla: <http://www oulu.fi/yliopisto/uutiset/2014/04/lasten-ja-nuorten-matemaattis-luonnontieteellisen-osaamista-vahvistetaan>

Platon. *Pidot*. Teoksessa Hollo, J.A. (suom.). 1961. *Viisi tutkielmaa*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Platon. *Sokrateen puolustuspuhe*. Teoksessa Oksala, P. (suom.). 1961. *Viisi tutkielmaa*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Platon. *Sokrateen puolustuspuhe*. Teoksessa Kriton, Pidot, Faidros, Faidon. 1961. *Viisi tutkielmaa*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Rauhala, L. 1989. *Ihmisen ykseys ja moninaisuus*. Sairaanhoidtajien koulutussäätiö: Karisto Oy:n kirjapaino.

Rauhala, L. 1990. *Humanistinen psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino.

Saarikoski, P. (suom.1960) *Sokrates*. Ksenofon. 360 eaa. 1985. Keuruu: Kustannusyhtiö Otava.

Saarinen, E. 1994. *Filosofia*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiön graafiset laitokset.

Saurén, K.-M. 2011. *Systemaattinen analyysi Illichistä kasvatusajattelijana*. Teoksessa Holma, K. & Mälkki, K. (toim.). *Tutkimusmatkalla teoria, metodologia ja filosofia kasvatustutkimuksessa*. Helsinki: Hakapaino.(85–93)

Siljander, P. 2005. *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Sinkkonen, J. 1995. *Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiön graafiset laitokset.

Sinkkonen, J. 2010. *Nuoruusikä*. Juva: WS Bookwell Oy.

Suomen Akatemia. *Kuka voi hakea?* (17.10.2012). [Viitattu 14.4.2014]. Saatavilla: <http://www.aka.fi/fi/A/Tutkijalle/Rahoitusmahdollisuudet/Kuka-voi-hakea>

Taneli, M. 2012. *Kasvatus on kasvamaan saattamista. Kasvatusfilosofinen tutkimus J.A. Hollon sivistyskasvatusajattelusta*. Väitöskirja. Turku: Yliopisto.

Thesleff, H. 1989. *Platon*. Keuruu: Kustannusyhtiö Otavan painolaitokset.

Tomperi, T. & Juuso, H. 2008. *Sokrates koulussa. Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*. Tallinna: Eurooppalaisen filosofian seura ry/niin&näin.

Turtia, K. 2001. *Sivistyssanat*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Työterveyslaitos, Duunitalkoot. *Mitä on hyvä vuorovaikutus?* [Viitattu 19.12.2013]. Saatavilla: http://www.ttl.fi/duunitalkoot/mina_4_0.html

Valtioneuvosto. *Henriksson: Naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa aivan liian yleistä - nyt tarvitsemme asennemuutosta!* (5.3.2014). Ajankohtaista. [Viitattu 10.4.2014]. Saatavilla: <http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=410156>

Venkula, J. 2011. *Kysymisen taito*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Wihersaari, J. 2010. *Kohtaaminen – opettajuuden ydin?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Yliopisto.

Yhdenvertaisuuslaki. [Viitattu 10.4.2014]. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

